

MC
110.318

AZ

ERŐFORRÁSOK RACIONÁLIS HASZNOSÍTÁSA

/Tudományos ülés Veszprém,

1988. október 27./

VEAB

1990

F. M. J.

1890

AZ ERŐFORRÁSOK RACIONÁLIS HASZNOSÍTÁSA

/Tudományos ülés Veszprém, 1988. október 27./

VEAB

1990

Szerkesztette:

VÁRHELYI ISZVÁN

tanszekvezető egyetemi tanár

MC110318

1990

ISBN. 963. 7385. 15. 0

Kiadja az MTA Veszprémi Akadémiai Bizottsága
Felelős kiadó Salánki János, a VEAB elnöke

Készült 200 példányban 4,95 A/5 ív terjedelemben
Prospektus GM, Veszprém
Felelős vezető: Szentendrei Zoltán

TARTALOM

Várhelyi István	A VEAB térség mező- és erdőgazdaságainak főbb erőforrásai és gazdasági jellemzőiről.....	4
Kardos Zoltánné	A hatékonyság alakulása Vas és Zala megye mezőgazdasági termelőszövetkezeteiben.....	10
Veszeli Tibor	Kiscsoportérdekek megjelenési formái a vállalati szférában.....	15
Nagy László	A ZEFAG érdekeltségi rendszere, működésének hatása az erőforrások hasznosításában.....	17
Szöke Ernő	A tartalékfeltárás néhány lehetősége a mezőgazdasági vállalatoknál.....	22
Szekeres György	A fűrészipari termékek továbbfeldolgozásának mértéke, a munkaráfordítás és az értéknövekedés összefüggései.....	27
Orbán József	A veszteségidő feltárás lehetőségei a mezőgazdasági termelőfolyamatokban.....	34
Lett Béla	Az alapanyagok termelése és a faipari kapacitások az erdő- és fafeldolgozó gazdaságokban.	37
Nagy József	Mezőgazdasági kistermelők és az integrálók kapcsolatai.....	43
Márkus László	A koordinált erdő- és vadgazdálkodás feladatai.....	50

**A VEAB TÉRSÉG MEZŐ- ÉS ERDŐGAZDASÁGAINAK
FŐBB ERŐFORRÁSAI ÉS GAZDASÁGI JELLEMZŐIRŐL**

Várhelyi István

A bevezetőben - áttekintésszerűen - szeretnék utalni a régió egészét érintő és a térség egyes megyéiben működő mezőgazdasági vállalatok egy-két természeti-gazdasági erőforrásairól, azok kihasználására, hatékonyságára és problémákra szóló javaslatunkról és ajánlásainkról.

I. A három legfontosabb természeti erőforrásról

1. A régióban lévő meteorológiai megfigyelőállomások jelzése szerint az itt lehullott csapadék több, a napfényes órák száma pedig kevesebb, mint az ország más vidékein, illetve az átlaghoz képest.

2. A termőterület minőségét jelző aranykorona érték a régióban /18,9/ tesz ki /más, ennél jobb mérőszámmal még nem rendelkezünk/, amely az országos átlagnak /19,0/ megfelelő. A különbségek azonban e viszonylag kis kiterjedésű tájon is igen nagyok. Pl. Fejér megye területei az országban a legjobbak /23,1/, Zala megyéé /15,5/ a legrosszabbak közé tartoznak. /Zárójelben jegyzem meg, hogy az aranykoronánál korszerűbb ún. mérőszám rendszerrel munkabizottságunk is - a múlt évben - foglalkozott, tudományos kollokvium keretében. Sipos Aladár akadémikus vitaindító előadása alapján megtárgyaltuk az új földértékelési módszert. Bevezetését egyelőre levették a napi-rendről./

3. A mikroklíma alakításában fontos szerepet játszik az erdőterület. Ennek aránya magasabb, mint az ország más megyéiben, az erdősültség átlaga ugyanis 23 százalékos. /Ez országosan jelenleg 18 százalékot tesz, a századfordulóra fogja meghaladni a 20 %-ot. /A régió belül e tekintetben is jelentősek a különbségek: Fejér megye területének 13 %-át, Zalában 29 %-ot, Veszprém megyének pedig több mint 30 %-át borítja erdő. Az állami erdőgazdálkodás területi részesedése a térség átlagában 15 százalékkal magasabb /66,4 %/, mint az ország egészében /60,8 %/. Részletesebben az 1. táblázat mutatja.

1. táblázat

Az erdőállomány főbb mutatói a VEAB térségben

Megye	1.		2.		3.		
	Közigaz- gatási terület (ha)	Erdőterület Összes erdő (ha)	erdősült- erdő (%)	MGTSZ erdő (ha)	Élőfakészlet		
					Összes ezer m ³	%	
Fejér	437372	56916	13,0	7893	6201	2,4	782
Győr-Sopron	401222	697997	17,3	15817	9913	3,9	1906
Komárom	225052	61462	27,3	7991	9162	3,6	891
Vas	333684	89664	26,9	27601	17115	6,6	4079
Veszprém	468888	141904	30,3	30809	23919	9,3	3813
Zala	378589	109517	28,9	37183	25405	9,9	7335
Összesen: %	2244807 (24,1)	529260 100,0 (31,2)	23,6 -	127294 24,0 (27,4)	91715 100,0	35,7 -	18806 20,6 (34,3)
Országos mindössz. % 100,0	9303670 (100,0)	1694797 100,0 (100,0)	18,2	463326 27,3 (100,0)	257367 (100,0)	100,0	54819 21,3 (100,0)

A zárójelben (...) az országosból a VEAB régióra eső hányad látható.

A fentiekén túlmenően - az 1. táblázat alapján is - még három következtetésem volna a régió erdőgazdálkodását illetően /ökonómiai oldalról/:

1. A régió erdőterület-aránya /31,2 %/ nagyobb az országos átlagnál.
2. Az élőkészlet még ennél is nagyobb /35,7 %/ arányú, vagyis a jobb erdők javítják a régió fakészlet arányát /különösebben a Vas, Zala megye rendelkezik jobb erdőállománnyal./
3. Az MGT SZ-ek is jobb fatömeeggel rendelkeznek a térségben, mint országosan általában /az erdőgazdálkodást célszerű felkarolni/.

II. Mezőgazdasági arányok, jövedelmezőség, ellátottság, hatékonyság

1. Az állami gazdaságok és a mezőgazdasági termelészövetkezetek területi aránya hasonló az országos átlaghoz. Az előbbieket /állami gazdaságok/ gazdálkodnak a terület több mint egytizedén. A közös gazdaságok részesedése viszont 60 százalék körüli.
2. Az állami gazdaságok földje jobb a szövetkezetekénél. Egyenyedük minősül kedvezőtlen adottságúnak. A szövetkezetek viszont majdnem fele kedvezőtlen adottságú. Ismeretes, hogy a kedvezőtlen adottság elbírálásának alapja a földterület aranykorona értéke. A jelenlegi határ 19 aranykorona /1982 előtt a 14, 1982-től a 17, 1985 óta a 19 aranykorona a megkülönböztetett állami támogatás elnyerésének határa/. Egyes megyéket tekintve például a szántóföldterület Vas megyében 1/2, Zala megyében 2/3-a kedvezőtlen adottságú. Tehát az ország hátrányosabb régiójához tartozik ez a térség. A szigorodó közgazdasági környezetben a termelés romló jövedelmezőségének ellensúlyozására /részben/ a vállalatok összetevékenységen belül a magasabb és biztosabb nyereséget hozó, ún. nem mezőgazdasági termelés térhódítását váltotta ki.
3. Az átlagos jövedelmezőségi színvonalat tartani, illetve azt felülmúlni azokban a megyékben sikerült, ahol:
 - a./ a földminőség jobb volt az átlagosnál. Ez rendszerint magasabb termelési hozamokkal, intenzív állattartással párosult, ami kedvező területi termelékenységet eredményezett,
 - b./ a mostohább természeti viszonyokat ellensúlyozni tudták az ún. nem mezőgazdasági termelés /kiegészítő, illetve melléküzemági tevékenységgel/, illetve annak jövedelmezőbb ágazatainak továbbfejlesztésével,
 - c./ az élő és holtmunka felhasználása hatékonyabb volt az átlagosnál, illetve bizonyos emelkedési tendenciát sikerült elérni.

A felsoroltakon kívül természetesen más tényezők is hatottak a vállalati gazdálkodásra. Így pl. a mezőgazdasági, és a nem mezőgazdasági termelés struktúrája, a termékek eladhatósága, a kereslet-kínálat alakította árviszonyok, az áron kívül gazdasági szabályozás /támogatás, elvonás/, a termelés szubjektív elemei /mint pl. a szakember-ellátottság, a munkavégző képesség, az új kisvállalkozási formák elterjedése és eredményessége stb. /E tényezők kölcsönhatásukban erősíthették, vagy gyengíthették az alapvető természeti-gazdasági adottságokat. Vizsgálatunkban az egyes megyék ellátottsági-hatékonysága mutatóit a térség /azaz 6 megye/ összesenjéhez is vonatkoztattuk, ahol a nagyobb elemszám /gazdaságszám/ és egyöntetűbb termelési struktúra is valamivel megbízhatóbb következtetésekre ad módot. A vizsgálat eredménye az alábbiakban foglalható össze:

Az ellátottság hatékonyság mutatói

(a 6 megye átlaga = 100)

Megye	A terület aranykoro- na ért.	Területi termelé- kenység	Egy foglalkozta- tottra jutó			A nem mg-i term. aránya	Bruttó term. állóesz- köz ért.
			álló- eszk.	nettó term.	nyere- ség		
Állami gazdaságok, kombinátok							
Fejér	112	71	77	86	59	115	99
Győr- Sopron	117	70	77	74	51	60	82
Komárom	80	218	137	143	209	121	121
Vas	108	70	90	76	55	81	82
Veszprém	90	64	106	96	52	104	74
Zala	82	64	96	66	45	80	64
Mezőgazdasági termelészövetkezetek							
Fejér	132	115	109	112	95	65	99
Győr- Sopron	118	115	102	104	123	58	96
Komárom	91	146	109	122	156	163	131
Vas	99	104	92	93	85	68	99
Veszprém	78	81	99	99	87	141	99
Zala	73	65	88	70	51	91	84

A táblázatból látható /illetve kikövetkeztethető/, hogy a VEAB régióban:

1. A jó föld és az ezzel járó magasabb területi termelékenységű megyékben általában a mezőgazdasági termelés a meghatározó. Kisebb szerepet kap a nem mezőgazdasági termelés. Ez viszont rontja az összes tevékenység jövedelmezhetőségét. A nagyobb arányban mezőgazdasági termeléssel foglalkozó megyékben /Féjér, Győr, Vas/ az állóeszközök hatékonysága az átlag körüli. Ez összefügg egyrészt a mezőgazdasági termelés magas tőkeigényével, másrészt az eszközárak-mezőgazdasági termékárak viszonyával, az erősen nyitott agrárrollóval.

2. A gyengébb földek hátrányait - Komárom megye közös gazdaságainak példájával élve - az ún. nem mezőgazdasági /kiegészítő, melléküzemági/ termelés jelentős /az összes termelésnek több mint felét adó/ aránya kompenzálta. Itt a földminőség az átlagosnál rosszabb, a jövedelmezőségi-, a hatékonysági mutatók azonban 25-50 százalékkal kedvezőbbek a térség átlagánál. Veszprém megyében a szövetkezeti földek minősége csak körülbelül háromnegyedét éri el az átlagnak, az élő- és holtmunka hatékonysága mégis átlag körüli. Ugyancsak a termelés struktúrájával, az ún. mezőgazdasági termelés magas arányával magyarázható.

3. A halmozott hátrányok Zala megye közös gazdaságainak mutatóival jól ábrázolhatók. Itt nemcsak a rossz földminőség, az élőmunka felszereltségének alacsonyabb színvonala, hanem az ún. nem mezőgazdasági termelés kisebb aránya is hozzájárult ahhoz, hogy az itt dolgozók jövedelemtermelése csak alig több mint a fele /51 %/ a térség átlagának.

Összevetve a bevezetőhöz készített számítások /amelyeket az érdeklődők részére betekintésként rendelkezésre bocsáthatunk/, arra engednek következtetni, hogy a mostohább természeti adottságok, a megfelelő termelési struktúra, a termelési erőforrások hatékonyabb felhasználásával enyhíthetők. Ennek azonban kétségtelenül az az ára, hogy a helyi adottságokhoz kell igazítani a termelési szerkezetet és az anyagi ráfordításokat. A megfelelő váltáshoz viszont fejlesztési eszközök szükségesek. A vállalati rendelkezésű nyereség utóbbi években megcsappant összege a sikeres természerkezet-váltást kétségessé teszi.

Az anyagi erőforrások hiányán kívül - különösen a gyengébb adottságú térségekben - pl. a termelési és közgazdasági viszonyokat alaposan ismerő, vállalkozó típusú szakemberekből is hiány mutatkozik. /A perszonális tényező jelentősége, a szellemi munka fontossága/.

III. Az egyes problémák /agrárjellegű/ megoldásához ajánlások /javaslatok/

Végezetül szólnék a VEAB egyik ad-hoc bizottságában tevékenykedve a VEAB elnökének küldött elemzéshez is kapcsolódó /országost is figyelembe véve/ ajánlásunkról:

1. Az agrárfejlődést vizsgálva az ún. nem mezőgazdasági /nem alap/ tevékenység főleg a legkedvezőtlenebb adottságú /minden téren/ térségekben terjed el. Jellemző, hogy itt kell a mezőgazdaságnak a legtöbb embert eltartani. E területek részben iparhiányosak is és az infrastrukturális fejlődés is eléggé elmaradott.

2. A mezőgazdasági árak centrumát is célszerű /a következőkben fokozatosan/ a művelés alá vont legrosszabb földeken felhasznált átlagos termelési költségek alapján kialakítani. Így a kedvezőtlen adottságú térségekben is bizonyos mértékben képződhet jövedelem és fejlődhet a mezőgazdasági alaptevékenység.

3. A racionális földhasználat érdekében a gazdaságos agrártermelésre nem alkalmas földterületen célszerű egyrészt erdőgazdálkodást folytatni, másrészt kistermelésre azokat fokozatosan átengedni, illetve családi tevékenységre alapozott gazdálkodásra is ösztönözni.

4. A hatékonyság mérésénél célszerű a mezőgazdaságban a munka- és eszközráfordítás mellé földlekötést; az erdőgazdálkodásban pedig az élőfakészlet-értékváltozást is figyelembe venni /zárásként jegyzem meg, ezáltal jobban érvényesülne a racionalitás, a takarékoság, a tartamosságra és a vagyon gyarapodására való törekvés.

5. A hármas feladat - a gazdaságszerkezet korszerűsítése, a hatékonyság szintjének emelése, a jövedelemtermelés fokozása - egyre nagyobb innovációt igényel. Ehhez a szellemi munka nagyobb megbecsülése, sőt felértékelése szükséges. A jelenlegi innovációs tevékenységünk elégtelenségét csak ezáltal lehet feloldani.

6. A kedvezőtlen adottságú térségek fejlődéséhez, majd felzárkóztatásához a feltételeket elsősorban helyben kell megteremteni. Ehhez szükséges a központi támogatás is.

Záró mondatként a vitaülés első, illetve bevezető előadásával áttekintést akartam adni a régió egésze és megyéi főbb erőforrásai és gazdálkodási jellemzőiről, egyes ökonómiai összefüggésekről.

A HATÉKONYSÁG ALAKULÁSA VAS ÉS ZALA MEGYE MEZŐGAZDASÁGI TERMELŐSZÖVETKEZETEIBEN

Kardos Zoltánné

A hatékonyság és növekedés megnyilvánulása a mezőgazdaság fejlődésében már hosszú évek óta nagy érdeklődést vált ki. Jelen tanulmány ezekhez az ismeretekhez kíván hozzájárulni, a nyugat-dunántúli régió két megyéjében végzett hatékonyságvizsgálatok tapasztalatainak közreadásával. Ahogy a cím utal erre, az elemzések a mezőgazdasági termelőszövetkezeti szférát ölelik fel 10 éves visszatekintéssel.

A vizsgált régió - elsősorban Zala megye - a természeti termőhely potenciál szempontjából az ország hátrányosabb tájaihoz tartozik. Mindkét megyére jellemző, hogy bizonyos tájegységekben a kedvezőtlen ökológiai potenciál elmaradott gazdasági következményekkel is társul /gazdaságilag elmaradott térségek/. Számításaim azt jelezték, hogy hátrányos az egyéb erőforrásokkal való ellátottság is. A földterület eszközellátottsági színvonalára számottevő és fokozódó lemaradást mutat az országos szektorátlagtól. A munkaerő ellátottság tekintetében is ugyanez fogalmazható meg.

A hátrányos erőforrásellátottság mellett pozitív tényként kell rögzíteni, hogy az elmúlt 10 év alatt a vizsgált megyékben a termelés volumene az országos átlaggal megegyező mértékben emelkedett, mintegy kétszeresére nőtt. A növénytermelést illetően nagyobb arányú, az országos átlagot is meghaladó volt a növekedés, az állattenyésztés fejlődése ugyanakkor szerény mértéket ért el. A legszembetűnőbb változás a vizsgált 10 év alatt a mezőgazdasági és nem mezőgazdasági tevékenységek arányaiban következett be. Ez utóbbinak a termelési értékbeni részesedése 1976-1988 között több mint duplájára nőtt, az 1987. évi 30 %-os zalai, s a 23 %-os vas megyei arány azonban azt jelzi, hogy e tevékenységek mérete jelenleg is elmarad az országos szektorátlagtól.

/Ez utóbbi több mint 35 %-ot tesz ki/. Amíg az alaptevékenységben korábban a növénytermelés fejlődése volt a legdinamikusabb, a közelmúltban már a termékfeldolgozás, a mezőgazdasági szolgáltatás és az erdőgazdálkodás erőteljes térhódítása figyelhető meg

A hatékonyságváltozási tendenciákat a különféle parciális és komplex hatékonysági mutatók idősorai, az azokra illesztett trendfüggvény segítségével lehet értékelni. A számított mutatók egy része népgazdasági szemléltető, un. mikrohatékonyságú

mutató, pl. termelékenység, eszközhatékonyság, valamint a vállalati komplex hatékonysági fajlagos, más részük jövedelmezőségi mutató /az eszköz - valamint a költségjövédelmezőségi ráta/. A tendenciákat vizuálisan megjelenítő grafikonok, a számított trendüggvények alapján összességében azt állapíthatjuk meg, hogy a vizsgált megyék szövetkezeteiben az erőforrások felhasználásának hatékonysága alacsonyabb szintű, mint országos viszonylatban. A relációk többségében az országos szektorátlag - Vas-Zala megye a sorrend. Néhány tekintetben az utóbbi egy-két évben Vas megye termelőszövetkezeteiben egy viszonylag látványos felzárkózásnak lehetünk tanúi.

Az egyébként fokozatos emelkedő területi termelékenység mindkét megyében dinamikájában távolodóan marad el a szektorátlagtól. Ehhez hozzá kell tenni viszont, hogy a szorosan vett termelékenység - amely csak az alaptevékenység termelését veszi figyelembe, - jóval kedvezőbben alakul, elsősorban Vas megyében, ahol alig marad el az országos termelőszövetkezeti átlagtól. A nyolcvanas években jelentkező intenzívebb emelkedés jól mutatja, hogy ezen időszakban tapasztalható szűkülő jövedelem-tendencia a termelőszövetkezeti körben volumennövelő termelői magatartást váltott ki.

A csökkenő munkaerő-létszám melletti termésbővülés az élőkun-ka-termelékenység erőteljes javulása irányába hatott. Az elmúlt 10 évben a szövetkezeti szektor munkatermelékenységi mutatója több mint duplájára nőtt, Vas megyében az emelkedés mértéke még ennél is nagyobb volt. Zala megye alulmarad az összehasonlításban, némi jelek megfigyelhetők azonban a felzárkózásra.

Az állóeszközhatékonyságra vonatkozó elemzések bizonyították, hogy a hetvenes évek végéig csökkent az eszközhatékonyság. A nyolcvanas években viszont már egy pozitív irányú tendenciaváltozást lehetett érzékelni. Meg kell jegyezni, hogy 1985-től nincs érdemleges változás az eszközhatékonyságban.

A szövetkezeti mezőgazdaságban a vállalati érdek egyik fontos kifejezője a bruttó jövedelem. Ennek termőföldre vetített összege egyik megyében sem éri el a szektorátlagot, a hátrány Vas és Zala sorrendben 22, illetve 38 % volt 1987-ben. A munkaerőhöz viszonyított érték tekintetében a hátrány viszont ennél kisebb, Vas megye elmaradása elenyésző.

Vállalati szinten is elég gyakran alkalmazzák azt a népgazdasági szemléletű komplex hatékonysági mutatót, amely a nettó termelést viszonyítja a 3 termelőerő elem együttes értékéhez. E vonatkozásban a 12 éves visszatekintés - kisebb-nagyobb évi ingadozásokon keresztül érvényesülő stagnálást jelez. Nem változott jelentősen sem az eszköz, sem a költségarányos jöve-

delmezőség. Figyelemre méltó és elsősorban módszertani szempontból érdekes, hogy a költség-jövedelmezőségi ráta grafikonjának időbeli lefutása nagyban hasonlít a fent említett komplex hatékonysági fajlagoshoz.

A vállalati gazdálkodás eredményéhez, illetve eredményességéhez az egyes tevékenységek különböző mértékben járultak hozzá. Markáns tendenciaváltozásként lehet megemlíteni, hogy míg 1985-ig a vállalati jövedelemtömegben a növénytermelés szerepe volt a domináns, addig az utóbbi egy-két évben már a kiegészítő tevékenységeké. Ez mindkét megyére egyaránt jellemző. Különbség van viszont köztük az ágazatok jövedelem-színvonala tekintetében, Vas megye szövetkezeteinek viszonylag előnyös a helyzete. Egyebek mellett ezt érzékeltetik az alábbi táblázat eredményességi mutatói.

Tevékenységek	Ért. eredménye a szűkített költség %-ában			
	Vas megye		Zala megye	
	1982- 1984	1987	1982- 1984	1987
Növénytermelés	43,3	24,2	27,4	5,9
Állattenyésztés	7,6	6,3	0,6	-1,1
Alaptevé.	19,9	15,6	11,9	6,0
Kiegészítő tev.	17,2	16,6	20,0	22,1
Összes tev.	19,1	16,0	15,1	12,5

Megjegyzés: országos szinten 1987-ben a növénytermelés e mutatója 22, az állattenyésztés 7 %-ot tett ki.

Az ágazatok jövedelmi helyzete nem volt kiegyenlített. A nyolcvanas évek elején a vizsgált megyékben a búza és kukorica ágazat adta a mezőgazdasági tevékenységből származó nyereség döntő részét. Az évtized közepétől a jövedelmi helyzet ugrásszerűen romlott, a búzatermelés az elmúlt 2 évben pl. Zala megyében is csupán 1-2 %-ot tett ki. A nyereségszínvonal a többi termékénél is érezhető mértékben csökkent. A jövedelemfajlagosok visszaeséseiben a termésszínvonal mellett a kialakult árrendszer a felelős. A jelek egyértelműen arra utalnak, hogy a növénytermelés teherviselőképessége a kritikus határhoz érkezett.

A nyereségképződés az állattenyésztési főágazatban is csökkenő tendenciájú volt. A szarvasmarhatartás szempontjából aktív térségben hátrányként jelentkeztek a termelői érdekeltségi

viszonyokban bekövetkező gyakori változások. A felsorolt negatívumok után egy pozitív példa; az erdőgazdálkodás növekvő szerepe a vállalati eredményekben, a gazdálkodás eredményességében.

A hatékonyság és jövedelmezőségi viszonyokról eddig elmondottak az összevont, megyei szintű elemzések tanulságaiból adódtak. Érdeklődésre tarthat számot azt is megvizsgálni, hogy a vázolt tendenciák milyen szövetkezeti differenciáltsággal jutottak érvényre. Ez utóbbit tágabb megközelítésben elemeztem, s nem csupán a hatékonyságbeli különbözőségek mérésére irányult a figyelem, hanem felölelte a gazdálkodás valamennyi jellemzőjét, így a input az outputok mennyiségi és minőségi viszonyait; szerkezetet, intenzitást, ellátottságot, hatékonyságot stb. /Matematikai megfogalmazással itt egy több változós rendszerről van szó, amelynek vizsgálatában hasznos módszernek bizonyult a faktoranalízis alkalmazása. /Ehelyütt csupán néhány tanulságát lehet vizsgálataimnak körvonalazni, a részletes ismertetés egy teljes referátum anyagát tenné ki.

Az elemzés középpontjában a következő fő kérdések álltak: - melynek a gazdálkodás legfontosabb differenciáló tényezői, más megfogalmazásban; mely tényezők tekintetében nyilvánul meg a legjobban a gazdálkodó egységek különbözősége, - ezen tényezők között milyen összefüggés, kapcsolat áll fenn, - mindezekben milyen időbeli változás következett be a hetvenes évek második felétől a nyolcvanas évek közepéig.

A kérdésekre adott válaszok közül a legfontosabbak az alábbiakban foglalhatók össze:

1. A vállalati gazdálkodás különbségeiben legnagyobb szerepet a belterjesség /termelési- és ráfordítási színvonal/, azt követően a jövedelmezőség játszott. Együttesen több mint 50 %-ban játszottak közre a gazdálkodás differenciáltságában.

2. A belterjesség, valamint a hatékonyság-jövedelmezőség, a növekedés és fejlődés a két fő hordozója nem jártak azonos utat. A vizsgált vállalatok körében a termelési tényezők /föld, élő- és holt munka/ felhasználásának hatékonysági mutatói és a vállalati rentabilitási fajlagosok között nem volt kimutatható kapcsolat. Ez esetben a népgazdasági és vállalati szemlélet egymástól eltérő jellegének statisztikai igazolásáról van szó. Az indokolt, hogy a népgazdasági megítélést is kifejező mikrohatékonyság együtt járna a jövedelmezőséggel. Meg kell jegyezni, hogy korántsem egyedi esetről van szó, mások, más területen, más népgazdasági ágazatokban is kimutatták hasonló tendenciákat. Mindenesetre ennek a ténynek a szabályozás és gazdaságirányítás számára is vannak konzekvenciái.

Vizsgálataim rámutattak arra, hogy gazdálkodási jellemzők sajátosságai milyen sokoldalúan nyilvánultak meg a gazdálkodási egységek szintjén. Ugyanakkor az is bizonyítható volt, hogy differenciáló tényezők egy-egy gazdaságkörben azonos módon hatottak, s ilyen értelemben bizonyos szövetkezeti vállalatok típusúak alkotnak. Mindkét megyében jellegzetes termelészövetkezeti típusok voltak megfigyelhetők, amelyek az erőforrásokkal

jellemzett adottságokat, a termelési struktúrát, valamint a termelési és jövedelem színvonalat tekintve határozott sajátosságokkal rendelkeznek. A típusjellegzetességek határozott elkülönülése elsősorban a szélső pólusoknál volt megfigyelhető.

Az egyedi vizsgálatok alapján a termelészövetkezeti kör egyötödéről lehetett bizonyítani, hogy a hetvenes évek második felében elért magas színvonalú termelés és jövedelmezőség átlag feletti növekedéssel-fejlődéssel járt együtt. Fejlesztési politikájukra az alaptevékenység jó szervezése, a termelés anyagi-műszaki színvonalának emelése, az ágazattársításban rejlő előnyök kihasználása, a termelési szerkezet ésszerűsítése volt jellemző. Ezen vállalatkörben ítélni lehet a legkedvezőbbnek a gazdasági egyensúlyi állapotot, az anyagi és személyi tényezők egyaránt jó háttérrel nyújtanak a továbbiakban a gazdasági fejlődés megalapozásához.

Mindkét megyében elkülöníthető volt egy erősen elmaradó típus /a szövetkezetek 10-15 %-a/, ahol a termelési tényezők aránytalansága, a ráfordítások rossz megtérülésére derült fény. Döntő többségük a megyék gyenge ökológiai és elmaradott gazdasági viszonyokkal rendelkező térségeihez tartoznak. Átlag alatti fejlődési ütemük a lemaradás fokozódására utal. Saját forrásaik nem elegendők sok esetben még az egyszerű újratermelés feltételeinek biztosításához sem, vállalati létük szinte teljesen a költségvetési támogatás függvénye.

Az intenzív fejlődést mutató vállalatkör és az ellentétes pólus között széles a mezőny. Elkülöníthető volt egy olyan típus, ahol az átlagosnál lassúbb, de kiegyensúlyozott volt a fejlődés. Egy másik - alacsony gazdálkodási színvonalról induló - vállalatkör átlagosnál kedvezőbb jövedelmezőség emelkedést ért el, a rendelkezésre álló erőforrásaik, a termelészervezésben rejlő tartalékok valószínűsítik, hogy ezek a gazdaságok lépnek át leghamarabb a fejlődés következő fázisába.

Vizsgálataim általánosítható tapasztalata, hogy még egy viszonylag kis régióban is /ugyanis e két megye alig teszi ki hazánk területének 8 %-át/ érezhető mértékű a gazdasági növekedés és fejlődés területi differenciáltsága a mezőgazdaságban. S ez a jelenség a közelmúltban tovább folytatódott, s új elemekkel is bővült. A differenciálódásban meghatározó szerephez jutott a ráfordítások hatékonysága. Fokozódott a vállalatok környezeti feltételekkel szembeni érzékenysége.

Ez megnyilvánul a mostoha természeti és gazdasági viszonyoktól való nagyobb függésben, anyagi eszközök hiányában a kedvezőtlen hatások egyre sikertelenebb kivédésében, s nem utolsósorban a közigazdasági szabályozóknak a vállalati gazdálkodás eredményességére, a hatékonyságra gyakorolt egyre erőteljesebb hatásában. A jelenlegi körülmények, vagyis a termelési, jövedelem- és hatékonysági színvonal mai területi differenciáltsága alapján, ugyancsak differenciáltnan megy végbe a régió szövetkezeti mezőgazdaságának további fejlődése.

KISCSOPORTÉRDEKEK MEGJELENÉSI FORMÁI
A VÁLLALATI SZFÉRÁBAN

Veszeli Tibor

Az erőforrások hatékony hasznosítása függ az érdekviszonyok alakulásától is.

Népgazdaságunkban hosszú időn keresztül a vállalatok érdekszférája a tervalkura épült, melyben törvényszerűnek véltük a makro- és mikroérdek egybefonódását. Ez a hatásmechanizmus kizárólagosan tudati tényezőkre építette az egyéni érdekek rendszerét, és a kialakított vállalati célokhoz kapcsolódó tevékenységeket preferálta. A vállalati célrendszer ebben az esetben elnyomta a vele szemben álló egyéni célt.

A 60-as évektől bizonyos objektív érdekkülönbségeket fel kellett ismerni ahhoz, hogy a vállalat és dolgozók céljainak integrálódásában az anyagi ösztönzés megjelenhessen. Az egyéni-, csoport- és vállalati érdekek összekapcsolása azonban csak mechanikus eredményeket hozott, ezért a gazdaságirányítási reformnak még intenzívebben kellett támogatni az anyagi érdekeltiségi rendszerek továbbfejlesztését. Ezzel előtérbe kerültek olyan ösztönzési formák is, melyek nem mindig a teljesítményt orientálták.

A 70-es években ezt azzal kívánták korrigálni, hogy az üzemi demokratikus fórumokon keresztül a tulajdonosi jog gyakorlását szorgalmazták a vállalati politikában.

A 80-as évek, és főleg a jelenlegi gazdaságpolitikai kibontakozás folyamatában szükségszerű, hogy a valóságos népgazdasági érdekek a makroérdekeltiségi rendszer közvetíteni tudja az egyén- és csoportérdekhez, ezzel a népgazdasági gazdaságpolitikai célkitűzések elérésére készíti a munkavállalókat.

Az érdekütköztetés és egyeztetés korszerű felfogású érvényesüléséhez fel kell ismerni, hogy a társadalmi változások manifesztrálódott érték- és normarendszereket szétrombolták, helyettük különféle csoportok /szerencsés esetben közösségek/ és emberi kapcsolatrendszerek saját érték- és normarendjüket tekintik meghatározónak. Az egymástól etikailag is sokszor távol álló értékhalmozok követik a társadalmi hierarchizálódást, de elidegenednek a társadalmi intézményrendszer és a kapcsolódó gazdasági szféra által elfogadott értékkifejeződésektől és a cselekvési rendszerektől.

Jelenleg a kiscsoport érdekrendszerek megjelenési formái a vállalati szférában hármas tagozódású érték- és normarendszerhez kapcsolódnak:

- a közösségi folyamatban való bekapcsolódás igénye kiscsoporton keresztül,
- a személyi sikerességre való törekvés a kiscsoportok segítségével,
- a kiscsoport tevékenység társadalmi hasznosságának bizonyításával erkölcsi és anyagi előnyökhöz jutás.

Mindhárom érdekképzésre jellemző, hogy rajtuk keresztül csak kevés kiscsoport tud konfliktusmentesen kapcsolódni a reális vállalati célokhoz. A konfliktusok okai elsősorban a csoportokat alkotó egyéneknek a szocialista demokratizmus gyakorlására való felkészületlenségében és informálatlanságában, másodsorban az elmúlt időszak gazdasági- és politikai értékrendszerének, illetve normarendszerének devalválódásában kereshetők.

A ZEFAG ÉRDEKELTSÉGI RENDSZERE, MŰKÖDÉSÉNEK HATÁSA AZ ERŐFORRÁSOK HASZNOSÍTÁSÁBAN

Nagy László

A Zalai Erdő- és Fafeldolgozó Gazdaság az ország délnyugati sarkában Zala megye területének nagyrészen 60 000 ha erdőt kezel.

A kedvező éghajlati és domborzati viszonyok, a talajadottságok alapján a területen jó minőségű erdőket alakítottak ki elődeink. A mi feladatunk, hogy megőrizzük ezeknek az erdőknek minőségét, növeljük a fatermelő képességet, javítsuk az emberi környezet alakításában betöltött szerepét. Ennek a feltételnek a teljesítéséhez a vállalat rendelkezik 1001 millió Ft értékű állóeszközzel, melynek nettó értéke 542 millió Ft, 183 millió Ft értékű forgó eszközzel, 2790 fő dolgozóval, akiknek jó vagy rossz munkája döntően hatást gyakorol a vállalat gazdálkodásának eredményére. A létszámösszetételről röviden 85 főnek van felsőfokú végzettsége, 175 technikus, 210 főnek van egyéb középfokú végzettsége, 909 fő szakmunkás, 751 fő betanított munkás 660 fő segédmunkás, alkalmi munkás. A Zalai EFAG erőforrásai tehát a rendelkezésre álló erdőállomány, a vállalat eszközállománya, a munkát irányító és végrehajtó létszám.

Az erdőállományt az előző évtizedek erdészeinek munkája alakította ki. A rendelkezésre álló famennyiség alakítása folyamatosan történt, így a jelenlegi erdészeti gárdának is igen fontos szerepe van a tudatos, a tartamosságra való törekvés kialakításában és betartásában.

Az állomány összetétele, korszerinti megoszlása kedvező.

A legjelentősebb fafajok területi aránya

T	24,5 %	Gy	15,9 %
B	19,9 %	Fenyő	22,3 %
A	7,2 %	E.kem.	3,9 %
Cs	5,5 %	E.lágy	0,9 %

Az eszközállomány a gazdálkodás eredményétől függően rendelkezésre álló alapok függvénye, mindegy, hogy ezt fejlesztési, érdekeltségi vagy vagyonalapnak hívjuk, a lényeg az, hogy az eredmény függvényében a vállalatok eszközállományú fejlesztésére fordíthatnak különböző összegeket. Az erdőgazdálkodók álló és forgóeszközellátottsága külön tanulmányt érdemel. Elgondolkodtató, hogy ilyen eredmények mellett is magas a 0-ra leírt eszközök aránya és időszakonként likviditási gondok jelentkezhetnek az erdőgazdaságoknál.

A legjobb erdőállomány, a legjobb eszközellátottság sem képes önmagában eredményre, szükség van a dolgozó emberek alkotó munkájára. Az ember a munkafolyamatok legdinamikusabb eleme. Tevékenysége alapvetően határozza meg a termelt termékek mennyiségét és minőségét egyaránt. Munkájával az előállított értéket sokszorozni tudja, de kárt is okozhat. Ezért vitán felül áll, hogy meg kell találni azokat az eszközöket, melyek az embereket jó illetve jobb munkára ösztönzik. Engedjék meg, hogy eltekintsek olyan tényezőktől, melyeknek a munkára, a munkavégzésre gyakorolt hatása kétségtelen - és jelentőségüket hangsúlyozni kell - de mérésük, illetve hatásuk csak közvetve mutatható ki. Ilyenek a hazaszeretet, a szakmaszeretet, elhivatottság, a kollektívához való viszony, az azonos gondolkodásmód és sok egyéb más.

Itt röviden az intézményesített, - a megszokott - szabályozott ösztönző formákról kívánok szólni. Nem kívánom a kérést leszűkíteni az anyagi ösztönzésre, ezen belül pedig a volt részesezési alapról odottra, hanem több olyant vetnék fel, ami az embereket a jobb munkára serkentheti.

Erkölcsei ösztönzés. Formái, módjai különbözőek. A vállveregéstől, a jószótól a legmagasabb kitüntetésig mindent ide sorolhatunk. Az erkölcsi elismerésnél először azt kell tisztázni, hogy az adott munkát végző személy mi a vállalatnál, mennyire érzi magáénak a vállalatot. A tiéd a gyár szemlélet sem segített semmit. A dolgozók döntő többsége ma is bérmunkásnak érzi magát. A tulajdonosi szemlélet kialakítására az utóbbi időben tett kísérletek: vagyonjegy, Vállalati Tanács, stb. ma még hatást sem gyakorolnak a közgondolkodásra. Az új társasági törvénytől várunk valamit.

A jobb munkát hivatott elősegíteni a munkaverseny. A történelem során ennek a jó eredményei mellett több torzulásával is találkozhatunk. A mai brigádmozgalom néhány racionális magja mellett a termelés növelésére ösztönző lényeg elsikkadt. Adminisztratív módszerekkel kimutatjuk a semmiről, hogy valami. A brigád mozgalom jó elemei az együvértartozás, a közösségteremtés, egymás segítése a munkahelyen és a magánéletben mindig is jellemzők voltak. A többlet munka az intézményesített kulturálódás, az elvszerű élet azonban azt az eredményt hozta, amit ma már ismerünk. A valódi értékrend kialakítása az értékek tisztességes megbecsülése az, ami lehetőséget ad egy a dolgozók által kezdeményezett új alapokon álló versenyszellem kialakításához. Mindenképpen növelni kell a helyi kezdeményezések szerepét és meg kell szüntetni a formai dolgokat, a látszat tevékenységek mérését és felismerését. A végzett munka értékét a bér fejezze ki és a legjobban kereső brigád legyen a legjobb.

A különböző oklevelek és kitüntetések nem nyerték el azt a megbecsülést, amit elvártunk tőlük. Az oka összetett. A legnagyobb hiba, hogy saját magunk értékeltük le őket.

Csak néhány példa erre:

- a törzsgárda elismerésére külön jogszabályok jelentek meg, aztán pár év múlva az érdem a munkahelyváltoztatás lett és nem a munkahelyi hűség,

- a kiváló dolgozói kitüntetések felhígítottuk, majdnem ütemszerűen kapták meg a kollektívák egyes dolgozói. Nem minősült rangnak a kitüntetés hordása.

- Ma talán egyes szakmai elismerések még számítanak pl. Bedő díj, Újhelyi emlékérem stb. elsősorban a kiadásának szabályozott alacsony száma, és az odaítélés valamilyen fokú demokratizmusa miatt.

A kitüntetések számának csökkentésével a kitüntetettek kiválasztásának demokratizmusával a munka nyilvános értékelésével lehetne újra az elismeréseket elfogadtatni. Mindenképpen gondolkodni kell az új címek bevezetésén pl. kiváló erdész, kiváló fakitermelő stb. ha ezeket a vállalatok valóban a kevés kiválóknak adják, azokat kiket a munkatársai is kiválóknak ismernek el, akkor van esélye címek rangjának kialakítására.

Anyagi ösztönzés. A rendelkezésre álló erőforrások jó hasznosítása érdekében az anyagi elismerések hatása nem vitatható. A gyakorlatban a jobb munkára ösztönző szerepet az anyagi javak elosztásának változataival érjük el. Az ösztönzés anyagi eszközei közül nem szólok az illetményekről, egyenruháról, a szociális jellegű juttatásokról /étkezés, szállítás/, hanem a leggyakrabban előfordulókról, ezek a bér, a prémium, a jutalom.

A bér, a munkabér. A szerepe, jelentősége vitathatatlan. A bér funkciói közül még ma is a vásárlóerő szabályozó szerep az elsődleges és minden mást maga mögé utasító szerep. A munkára ösztönző szerepe ma még inkább névleges. A bérdifferenciák nem fejezik ki a teljesítmények közötti különbségeket. Alapvető kérdésnek tartom a bér fogalmának és szerepének tisztázását. Ennek meghatározása nélkül a bér nem tudja betölteni a társadalom fejlődése érdekében rá hárult szerepet. Mivel a bér és keresetszabályozás a bér kiáramlást erős korlátok közé szorítja, így szerepe, funkciói is csak korlátoltan érvényesülhetnek. Igaz ez a Zalai EFAG bérezési megoldásaira is. Az alapbérek és személyi órabérek a társadalmi szokásjog alapján a szakszervezet egyetértésével kialakított összegek. Ezek a munkához való viszonyt mutatják ugyan, de nem kismértékű szociális elemet is hordoznak.

A havi bérek ma az egyes csoportoknál a következők szerint alakulnak:

erdészet-üzemigazgatók:	20-25000 Ft
osztályvezetők	19-24000 Ft
központi előadók	8-15000 Ft
műszaki vezetők	9-17000 Ft
erdészek	7-11000 Ft

A fizikai dolgozóknál 17,00-60,00-ig terjedő személyi órabérek vannak a vállalatnál. A bér ösztönzésére hivatott része a moz-

góbér, ami esetünkben a törzsbér 10 %-a körül mozog. A mozgóbér helyes alkalmazása igen jól befolyásolja az eszközök hasznosítását, növeli a teljesítményeket. Szólnom kell a különböző bérpótlékokról, melyek szintén a bérfunkció ellen hatnak, valamilyen a jobb munkát elismerő bérmegállapítási módszert helyettesítenek adminisztratív eszközzel, ilyenek a brigádvezetői pótlék, műszakpótlék, éjszakai pótlék stb. A bér a jelenlegi megítélés szerint ma nem tudja betölteni az erőforrások hasznosításában elvárható szerepet, mert tartalmaz szociális elemeket és nem elég differenciált, így nem fejezi ki a teljesítmények közötti különbségeket.

A prémium. Feladata, hogy a gazdálkodás eredményét jelentősen befolyásoló dolgozókat az eredmény növelésére ösztönözze. A prémiumot feltételek teljesítéséhez kötötten fizetik a munkáltatók. A feladatok meghatározásánál a gyakorlatban a főmutatók rendszer az, amikor a kifizetés feltétele a vállalat valamilyen fontos mutatójától függ, és ennek a mutatónak az alakulása határozza meg a mutatóra ható valamennyi dolgozó prémiumát. Ilyenek például az árbevétel, az export, a nyereség mutatója. Részmutatók rendszerről akkor beszélünk, ha az egyén prémiumát valamely konkrét részfeladat teljesítésétől tesszük függővé. A Zalai EFAG a prémium feltételek alkalmazásánál a vezetői munkakörökben a főmutatók és részmutatók rendszer kombinációját használja úgy, hogy a főmutatók a kifizethető összegnek mintegy 50 %-át határozzák meg. A munkairányítók prémium feladatai az adott munkahely konkrét feladataiból állnak. Azok kitűzése, majd a teljesítés elbírálása a termelő egység feladata.

Jutalom. Az esetenként alkalmazott jutalmazás valamilyen speciális feladat megoldásának anyagi elismerése. Jó alkalmazása a dolgozó kezdeményező készségét, a jobb megoldások keresését ösztönzi. Az ünnepi alkalmakhoz kötött jutalmazások hatása az ösztönzés szempontjából nem olyan egyértelmű, mint az eseti jó munka elismerése. A Zalai EFAG-nál a fizikai dolgozók érdekeltiségét elsődlegesen a munkabérnek kell biztosítania. Az erdészetek, üzemek a rendelkezésre álló bérkereteken belül a mozgóbér tudatos alkalmazásával jól érvényesítik ennek a vállalati célnak teljesítését. Az alkalmazotti dolgozók ösztönzését a bér és a prémium együttesen látja el. A prémium összege az erdészetek /üzem/ igazgatóknál a bér 50-60 %-a, az erdészeknél a bér 25-30 %-a. A véleményem az, hogy mind a fizikai, mind az alkalmazotti dolgozóknál az ösztönzést elsősorban a bérnek kell megoldania. A bér szerepét kell átértékelni és funkciói közül a teljesítményre ösztönző hatást valamennyiünk érdekében a helyére kell tenni.

Végül az alapkérdésre is válaszolnom kell. A Zalai EFAG erőforrásainak hasznosítását a vállalatnál működtetett érdekeltiségi rendszerek úgy segítették elő, hogy a vállalat eredménye az elmúlt években folyamatosan javult. A vállalat nyereségének alakulása sok tényezőtől függ. Az egyenletes fejlődésben azonban a vállalatnál kialakított légkörnek, az ösztönzés elfogadott formáinak is szerepe van.

A ZEFAG eredménye a következők szerint alakult:

1984	94986 eFt
1985	119859 eFt
1986	161949 eFt
1987	210596 eFt.

A TARTALÉKFELTÁRÁS NÉHÁNY LEHETŐSÉGE A MEZŐGAZDASÁGI VÁLLALATOKNÁL

Szőke Ernő

Az erőforrások racionális hasznosulását segítheti a tartalékok mozgósítása is.

A tartalékfeltárás igénye napjainkban nemcsak a gyengébben gazdálkodó vállalatok kényszere, hanem a gazdálkodási környezet szigorodása, életszerűbbé válása miatt valamennyi gazdálkodó szerv alapvető érdeke lehet.

A tartalékfeltárás kezdeményezhető a vállalat szempontjából kívülről és belülről egyaránt. A gazdálkodók érdeke természetesen ez utóbbi, mégpedig a még lehetséges optimális időben. A kívülről érkező kezdeményezés már komoly reakciója és kritikája a vállalat eddigi tevékenységének. A vállalat szemzögéből belső igényként létrehozandó tartalékfeltáró tevékenységet el lehet végezni, külső szakértők munkájával, illetve vállalaton belüli, saját szervezésű munkával. Előbbi - komoly munkát feltételezve - jelentős anyagi konzekvenciákkal bírhat, de egyes esetekben, mint például nagyobb szabású szervezeti átalakítás, leányvállalat alapítás, számítógépes szervezés stb. általában szükséges és alkalmazott is. Utóbbi azonban a feltáró munkában már kizárólag a vállalaton belüli szűkeállományra alapozható.

A feladatot nem lehet elválasztani a mindennapi gyakorlattól, a tartalékfeltárásnak nincs meghatározott receptje. A pontosabb, kreatívabb munkát a vállalati tevékenység minden területén szorgalmazni kell, a lehetőség mindig ott hever a lábunk alatt, minden pillanatban mozdulni kell megszervezésére. Ez néha sikerül, többször nem. Így az is nyilvánvaló, hogy sokféle próbálkozás eredményeként érhetünk el részsikereket.

Egy vállalat szellemi potenciálját mindenképpen jellemzi, hogy hány magasan képzett szakember dolgozik ott, még akkor is, ha a legmagasabb, vagyis tulajdonképpen a döntési szinteken viszonylag kevesen foglalhatnak helyet. Az itt dolgozó szakembereken kívül sokan dolgoznak olyanok, akik a viszonylag kötöttebb irodai, vagy más végrehajtó jellegű munkájuk miatt a közvetlen termelés gondjaiban kevésbé tudnak osztozni. Szakmailag kiforrott a véleményük, észrevételeik eddig talán nem kerültek felszínre. Felkérve ezeket a kollégákat, több munkacsoportot - tartalékfeltáró team-et - lehet létrehozni. Feladatként pedig egy-egy üzem, kerület vertikum tevékenységének elemzését kaphatják, a továbblépés lehetőségeire vonatkozó javaslatlétel igényével.

A team-ek kialakításánál alapvető irányelv hogy milyen a vizsgálandó területek vertikális, funkcionális kapcsolata, valamint a közgazdasági illetve szakmai ismeretekkel rendelkező emberek jelenléte. Nem is elsősorban szempont, hogy a vizsgált szakterületekhez konkrétan értsenek, hiszen azért felkészült emberekről van szó, ezenkívül pedig szakmailag, az adott szakterületre vonatkozóan nem elfogultak. Elsősorban a fiatalabb kollégák kaphatnak felkérést, megbízást /lélektanilag fontos momentum, hogy a külsőségekre is adva: írásban/, akik ezt a munkát bizonyítási lehetőségként kezelhetik.

A korábbi, esetleg hasonló jellegű munkákhoz képest lényegesen több figyelmet érdemes szentelni a közbeeső informálódásra, célszerű például konzultációs lehetőségeket biztosítani, s megfelelő légkört kell teremteni az őszinte kritikára. Mindez kedvezően motiválhatja a tartalékfeltáró munkában résztvevőket.

A munkahelyemen szerzett tapasztalat szerint a tartalék-feltáró munka során a team-ek rendkívül sokoldalú megközelítést alkalmaztak. Általában technológiai, közgazdasági és vállalkozási problémák, kérdések kerültek előtérbe, függetlenül attól, hogy már az indulásnál tudni lehetett, az egyes szakterületek eltérő tartalékokat rejteneek.

A vizsgálódás eredményét összegeztük, feldolgoztuk, a tapasztalatokat értékeltük. A javaslatok életrevalósága, kidolgozottsága, hordereje eltérő volt. Közös bennük, hogy megszületésüket a legjobb szándék motiválta. Egy folyamatról van szó, melynek hasznát a konkrét és megvalósuló ötleteken túl a közös gondolkodás, a gondolatformálás hosszútávú előnyei adják. Nagyon erősen kidomborodott a javaslatokból a különféle kisvállalkozási formák iránt támasztott igény. Alapvető észrevételek érkeztek a termelés-szerkezet további finomítására, az anyagfelhasználására, készletnyilvántartásra, teljesítménymérésre, vezetésszerkezeti problémákra, hangulati- és érdekeltségi viszonyokra vonatkozóan. Ezek közül nem egy már felhasználásra, megoldásra illetve megvalósításra került.

A vizsgálatsorozat számtalan tapasztalatot hozott:

- A feladat megoldása vállalati szintű gondolkodást igényel, ismerni kell a vállalatra vonatkozó szabályzókat, a vállalat belső szabályzatait.

- El kell érni, hogy a vizsgált érintettek együttműködők legyenek a team-tagokkal, kapcsolatukat ne befolyásolja szakmai féltékenység. Elsőrendű szerep jusson az emberi kapcsolatoknak.

- Célszerű, ha a munkacsoportok a vizsgálatba önállóan is bevonnak szakértőket /ahogy az egyik csoport ezt megtette egy vállalkozásokról tartott vitával az ÁGE és PM képviselőivel/.

- Szükséges, hogy a munka bizonyítás, szakmai önmegvalósítás legyen ne csak egyszerű, feladat.

- Célszerű érdekeltséget teremteni az ötletek megvalósításához is.

A javaslatok kidolgozása rövidebb és hosszabb távra vonatkozik, megvalósításuk a mindenkori anyagi lehetőségek függvé-

nye legyen tudatosítva azt a körülményt is, hogy célprémiummal honorálják és nemcsak írásban megköszönve a munkát. A használható momentumokra időnként szükséges utalni és arra támaszkodva fenn lehet tartani egy kedvező motivációt az alkotó légkör megőrzéséhez.

A vállalati tervezés a tartalékfeltárás eszközeként komoly szerepet kaphat. Többlépcsős tervezést folytatva a korábbiaknál komolyabb alternatíva szemlélet alakítható ki. A tervezés során a vállalaton belül maguk készítettek egy-egy olyan előremutató intézkedési tervet, amely a feszített vállalati, üzemi tervek megvalósításának feltételeit taglalták és nem felülről diktált dokumentumként kezelték.

Korábbi gyakorlatunkban viszonylag későn kezdtünk a következő évi feladat-tervvel foglalkozni. Az üzemi tervek elkészülte után, azok szintetizálásakor kevés idő maradt az esetleges beavatkozásra, a vállalat tervre gyakorolt központi vezetői hatás nem érvényesült kellőképpen, s elsősorban a folyamat végre koncentráltódott.

Ahogy azonban egyre szigorodtak, kedvezőtlenül hatottak a gazdálkodásra a külső-, a belső tényezők, kényszerre vált a fennmaradás alternatíváinak megtalálása. Módszerünk szerint a tervezési program kiadásával indult a következőkben a tervmunka. A főbb direktívákat, vizsgálandó alternatívákat ki lehet adni az üzemeknek feldolgozásra. Az üzemek önállóan kidolgozzák terveiket, amit a korábbinál szigorúbb kötelezettség mellett készítenek és adnak le. Ezeket kiegészítve a központilag egyeztetett tervszámokkal, elkészülhet első összevetésben a vállalati terv. Ez természetesen még rengeteg tartalékot tartalmaz. Ezután élni lehet a további alternatívák vizsgálatával, majd szükséges visszacsatolni a problémákat az üzemek felé. Annál is inkább, hiszen a tervezés során két szélsőség látszik érvényesülni, részint az egyéniséget is tükrözve. Az egyik szerint minden állapot optimális, csak az élet lesz zordabb, a másik szerint minden olyan zord, ahogy azt a napi tapasztalatok mutatják, de ez viszont nem elfogadható állapot. Éppen e szélsőségek élethez igazításával is elősegíthetjük a tartalékfeltáró tevékenységet.

A hatásvizsgálatnak ebben a kezdeti stádiumában természetesen folyamatosnak, rendszeresnek kell lennie.

Végül aztán az éves zárás időszakában rendelkezésre álló vállalati központi adatok kézhezvételével elkészülhet a vállalati terv, amit az illetékes szervezetekhez is el kell juttatni.

Mivel azonban az információk köre folyamatosan bővül, a lehetőségek és az árak is változnak, a lényeges változásokat szükséges keresztül vezetni a terven is. Így a terv korántsem statikus, mint korábban, hanem dinamikus, végül is gördülő tervezés folyik.

Ilyenformán a tervezés, különösen az év első felében folyamatosnak mondható. Ez a fajta gördülő tervezés elsősorban a

a rendszeres elemzés és végrehajtók informálásának, beszámoltatásának következménye. Ezáltal a folyamatos ellenőrzés és az esetleges beavatkozás is megvalósul. Összességében a tervező-elemző munka formájában is kollektíven végezhető, élni lehet az alternatívák, visszacsatolások lehetőségével, folyamatos karbantartást lehet végezni. Eszközként a központi információkon túl támaszkodni lehet az üzemek beszámolóira, saját adataira, több oldalról kontrolálva azokat.

Harmadikként az érdeklétségi rendszerről is szólni kellene, mint az egyik legismertebb tartalékfeltárási eszközről. Ennek kimondott célja is a többletteljesítmények elérése előre tisztázott anyagi juttatások fejében. Módszereinek, kialakult formáinak, szerteágazó lehetőségeinek teljes ismertetése nem célom a jelenlegi előadásom során, hiszen viszonylag hatalmas irodalmán kívül is elhangzott már előadás ebben a témakörben.

Tapasztalataim szerint azonban még ha azok nagyon is vegyesek, mindenképpen a vázolt rendszerhez tartozik. Annyit mégis megjegyzek, hogy a körülmények esetleges alapvető vagy lényeges megváltozása kellő rugalmasságot kíván az érdeklétségi rendszer módosítását illetően is, természetesen az illő keretek között /például kétoldalú szerződésmódosítás/.

Végül összegezve a tartalékfeltárás vállalaton belüli lehetőségeit, az eddig észlelt hatások alapján körvonalazható a tartalékfeltáró munka néhány tanulsága:

- A három említett tényező sem időben, sem rendszerben nem alkot egységet, hatásuk más-más módon érvényesül.
- Tapasztalataim nem egyértelműek egyelőre, hiszen időben tagolt intézkedéssorozatról van szó.
- A tartalékok feltárására nemcsak egy már kialakult esetleges nehéz helyzetben van szükség, hanem az ésszerű, felelős gazdálkodás is megköveteli. Nélkülözhetetlen viszont abban az esetben, ha külső vagy belső tényezők hirtelen idéznek elő mélyreható változásokat.
- Elengedhetetlen a gazdálkodás külső és belső környezetének ismerete. Az elemzéseket rendszeresen és széleskörűen, több lépcsőben kell folytatni.
- A tartalékfeltárásban, mint munkában, munkafolyamatban is meg kell teremteni az érdeklétséget, de továbbmenve, az észrevételek, javaslatok megvalósításában is.
- Ki kell használni az általában mindenhol megtalálható szürkeállomány kapacitását ilyen téren is, teret kell engedni a szubjektív véleményeknek is. Ebben a munkában nem lehet hivatalos álláspont vagy elvárás.
- Nem szabad látványos eredményekre számítani, a rengeteg apró ötlet, javaslat is tartalmaz értékeket.
- Egy-egy megvalósított apró ötlet lehet, hogy hangulatilag többet jelent ugyan, mint eredményben, de a kedvező motivációt célszerű ily módon is folyamatosan fenntartani.
- Lehetőséget kell adni a vállalati hierarchiában végrehajtó feladatokat ellátóknak a stratégia felépítésében való részvételre, vagy véleményük nyilvánításához.

- Mélyreható, őszinte feltáró munkát csak kiegyensúlyozott ember kapcsolatokkal lehet elképzelni. Különös fontossággal bír a helyes vezetői magatartás, a kritikát elfogadó, kollegiális légkör.

A FŰRÉSZIPARI TERMÉKEK TOVÁBBFELDOLGOZÁSÁNAK MÉRTÉKE, A MUNKARÁFORDÍTÁS ÉS AZ ÉRTÉKNÖVEKEDÉS ÖSSZEFÜGGÉSEI

Szekeres György

A racionális faanyaghasznosítás az erőforrások jobb értékesülését mozdíthatja elő.

Az erdőgazdaságok gazdasági növekedésének potenciális lehetősége és a bútóripar hazai alapanyagellátásának biztosítása egyaránt a fűrészipari termékek hatékonyabb továbbfeldolgozásának irányába hat. A rűrészipari kapacitásokkal rendelkező erdőgazdaságok, Tsz-ek jellemzően saját gömbanyagot dolgoznak fel. A vertikumba bevitt alapanyag reális értékének meghatározása - a költségszerkezetten belül képviselt jelentősége miatt - döntő lehet a termelés gazdaságosságának megítélése szempontjából. Mint közismert, a saját termelésű fafeldolgozási anyagot, ún. tényleges közvetlen önköltségen kell a fűrészüzemi ágazatra terhelni. Így a termelési tevékenység eredményébe a fahasználati ágazat árkülönbözete is lecsapódik. Ezzel valójában meg is hamisítja a feldolgozás reális hasznát. A könyvviteli-utó-kalkulációs előírások ugyan tartalmazznak egy termelői áras nyilvántartást is, ennek kialakítása azonban a vállalatra van bízva, így az meglehetősen szubjektív.

Az árak kialakításánál miből lehet elindulni? A korábbi időszak értékesítési áraiból. Ez azonban több szempontból is pontatlan eredményre vezet, ezért korrekcióra szorul: a hatékonyabb faanyaghasznosítás érdekében a saját fűrészüzemekben gyengébb minőségű anyagot is hoztoltak, mint amikor idegenek felé adták csak el, valamint az egyes fűrészipari termékek alapanyagigénye méret- és minőség, azaz érték szerint különböző. Ezért a feldolgozás gazdaságosságának reális értékelése megkívánná, hogy az üzemekbe bevitt rönköt, feldolgozási fát, darabonként minősítsék, és az aktuális piaci áron értékeljék. Ez azonban többletköltséget, adminisztrációt jelent. Megközelítő pontosságú eredményt kapunk, ha az elemzést külön-külön véghezvük el az egyes termékekre, kiindulva azok alapanyag-igényéből, és az ahhoz tartozó kihozatali normából. Ezt a módszert alkalmaztam témám tárgyánál is, amikor a bükk fafaj feldolgozásának gazdaságosságát vizsgáltam. Az elemzési módszer egyik előnye abban van, hogy a termelési vertikum első fázisába bevitt alapanyagárat kell csak reálisan megítélni ahhoz, hogy az utána következő termelési szakaszok gazdaságosságát jól állapítsuk meg /I. tábla/.

Vállalatunk fűrészipari termékei között a bútórlécnek meghatározó szerep jut, mintegy 15 év alatt jutottunk el oda, hogy jelenleg 11 000 m³ különböző méretű és készültségi fokú bú-

torlécet termelünk, amelyet zömében a Balaton Bútorgyárnak értékesítünk. A termelési technológia különböző fázisainak /fűrészárú, nyers bútorléc, gőzölt és szárított bútorléc, gyálult bútorléc, kész bútorváz/ elemzése, a gazdaságosság megítélése szempontjából nélkülözhetetlen. A termelési tapasztalat ill. ellenőrző mérések alapján viszonylag pontosan meghatározhatók az elemzéshez szükséges paraméterek: A költségnormatívák az ágazat 1987. évi utókalkulációjából származnak.

A költségelemzésnél nem tartottam szükségesnek az egyéb költségek kibontását, amely vásárolt anyagot, villamosenergiát és mozgatási költséget tartalmaz. Ezen a soron érvényesítettem a hulladék miatti költségstornót is.

Az ágazati általános költség alapvetően a technológia állóeszközeinek amortizációját /82 %-ban/ tartalmazza.

A vállalati általános költség felosztásával határozható meg az egyéb tevékenységek vállalati szintű eredménytartalma, ill. rezsibiró-képessége.

A termékek ára annak méreetszortimenttel és minőséggel meghatározott, vevők által igényelt választéknak az ára, amely ráfordításait tartalmazza az elemzés.

A szokványos értékmutatók mellett, az erdőgazdasági aktuális bérszabályozási forma miatt, a hozzáadott érték alakulását is vizsgáltam.

Az egyes termelési fázisok önálló elemzése mellett tanulságosnak tartom az ún. göngyöltített értékelemzést is, amely az egyes termelési vertikumok összefüggő tevékenységét vizsgálja. Ennek felépítését és értelmezését mutatom be a II fázis adatai alapján.

Az első oszlop fűrészáruból történő bútorléc előállítását tartalmazza. Indul a fűrészárúval, mint alapanyaggal, amely az I. fázis végtermékei és a termelési fázis befejezésekként légszáraz bútorlécet kapunk. A kihozatali norma, - a megelőző termelési szakasz végtermékére - mint alapanyagra vonatkozik.

Az elemzés költségadatai logikusan következnek egymásból. Az értéknövekedés alatt a fázisban előállított késztermék árának és a felhasznált alapanyag értékének a különbözetét értem. Így pl. a fázisban az aktuális alapanyaghoz viszonyítok:

$$23000 - 2 \times 8100 = 6800 \text{ Ft.}$$

a göngyöltített oszlopban pedig primér alapanyaghoz:

$$2300 - 3,4 \times 2500 = 14500 \text{ Ft.}$$

Így ez utóbbi mutatja azt az értékráakódást, amely a gömbanyag felfűrészelésétől a II. fázis végéig képződött.

A göngyöltített oszlopok felépítéséről, ill. értelmezéséről kell néhány szót szólni: a kihozatali normát a vertikumban bevitt gömbanyagra adtam meg. A termelési költségek közül csak a hozzáadott értéket alkotó elemek szerepelnek, mert az érték-

mutatók képzését a fázis oszloptól eltérően végeztem. A megelőző termelési fázis mutatóinak a kihozatali normával való szorzatához az aktuális fázis megfelelő mutatóját adtam hozzá. Konkrétan, pl. III. fázis göngyölített fedezeti összegét úgy kapom meg, hogy a II. oszlopban szereplő 9013 Ft. \times 1,33 + 9521 = 21508 Ft.

Ezzel a módszerrel külön vizsgálható az egyes fázisok önálló gazdaságossága, a göngyölített adatok viszont a megelőző fázisokban ráarakódott eredményt, hozzáadott értéket is tartalmazták.

Az elemzés adataiból különböző mutatókat képeztem, amelyet táblázatba foglaltam, illetve grafikont szerkesztettem. Ennek alapján a következő főbb következtetéseket lehet levonni:

I. tábla. Az alapanyag m^3 -re vetített árbevétel és értéknövekedési mutatók a feldolgozottság fokozásával progresszíven emelkednek. Különösen meggyőző ez a növekedés a gyalult bútortelc előállítási /III./ fázisban. A fedezeti összeg növekedési üteme a II. fázistól meredekebb és egylenletes. A haszon a II-III. fázis között a legmeggyőzőbb. Oka: a feldolgozottság fokával átrendeződés megy végbe a költségszerkezeten belül, az alapanyagról az élömunka költség felé történik eltolódás. Ezt bizonyítják a II. tábla mutatói is, amelyek a fizikai munkabérre vetítve mutatják be a fenti értékek alakulását. Eszerint egyértelműen kimutatható, hogy a vállalat technológiájával és költségáfordításaival legpozitívabb változás a gyalult bútortelc előállítási fázisban van. Ekkor éri el a maximumot az árbevétel, az értéknövekedés, a fedezeti összeg és a haszon is. Ezen túl már az összes fajlagos mutató csökken. Ennek alapján, közbevetőleg, azt is meg lehet állapítani, hogy a légszáras bútortelc termelői ára a termékek sorában nincs reális helyen.

A II. tábla alapján még egy nagyon fontos következtetést lehet levonni:

- Erdőgazdasági technológiával - amely nem összefüggő, automatizált gépsorokat, hanem egy-egy korszerűbb vagy kevésbé korszerű gyalugépet, esztergát és egyéb célgépeket jelent, nem lehet olyan termelékenyen dolgozni, mint a bútortelc többműveletes, teljesen automatizált, nagy teljesítményű célgépeivel. Ezért a bútortelc előállítási /IV./ szakaszban a fizikai bérre jutó mutatók csökkentek.

Itt azonban azt is le kell szögezni, hogy gazdaságosság romlása elsősorban technológia, és nem árkérdés. Ezért ezt csak a bútortelc technológiájával szabad végezni. A bútortelcpartól kapott információk alapján élömunka-ráfordításuk csupán töredéke a mienknek.

A rendelkezésre álló alapanyag leghatékonyabb feldolgozását kutatva az elemzés több fajafta kiterjesztett változatra egyértelműen választ ad arra, hogy:

- az elsődleges feldolgozásig kell eljutni az értéktelenebb alapanyaggal, pl. cser és egyéb fafajok,
- az értékeesebb alapanyagot megfelelő termelékeny technológiával célszerű továbbfeldolgozni, de a bútortipartól nem szabad átvállalni a feldolgozás utolsó fázisát.

A III. tábla a hozzáadott érték, mint a jelenlegi kereset-szabályozás legfontosabb mutatójának alakulását mutatja be a termelési fázisok tükrében. Itt is az előző tábla tanulságait lehet megfigyelni azzal az eltéréssel, hogy a legkedvezőbb a helyzet az I. term. szakaszban, amikor a hozzáadott értékhez a legkevesebb bért kell felhasználni, ezzel szemben a bútortípáz előállítási termelési szakaszban a legrosszabb a helyzet.

Az egész feldolgozási tevékenység keresetszabályozás szerinti megítélése szempontjából tanulságos a hozzáadott érték mutató ágazati, ill. vállalati átlagának alakulása. Eszerint meggyőző a fahasználat kedvező helyzete, valamint figyelmeztető a fafeldolgozás vállalati átlag alatti elhelyezkedése. Ez a tény viszont alapos megfontolásra készíti a vállalatot, amikor az ágazati tevékenység fejlesztésére gondol.

Végezetül az elemzés általános értékeléseként néhány észrevételt hadd tegyek:

Az elemzési adatok és mutatók egy adott vállalat konkrét fafájára, technológiájára, költségszerkezetére és árszínvonalára vonatkoznak. Így az abszolút értékek összehasonlítására és külön elemzésére nem alkalmas; azt azonban meg kell jegyezni, hogy a bükk feldolgozásának mutatói az ágazat átlagánál kétszer-háromszor magasabbak, ugyanis a feldolgozott alapanyag csupán 25 %-a bükk, a többi zömében cser és egyéb fafaj. Ez utóbbiak fajlagos mutatói minden bizonnyal alacsonyabbak.

Előadásommal csupán az volt a célom, hogy egy módszert mutassak be, amely talán alkalmas lehet egy beruházási döntés előkészítéséhez, ártárgyalási információhoz, pénzügyi-gazdasági-hatékonyági elemzéséhez.

B U k k

I. tábla

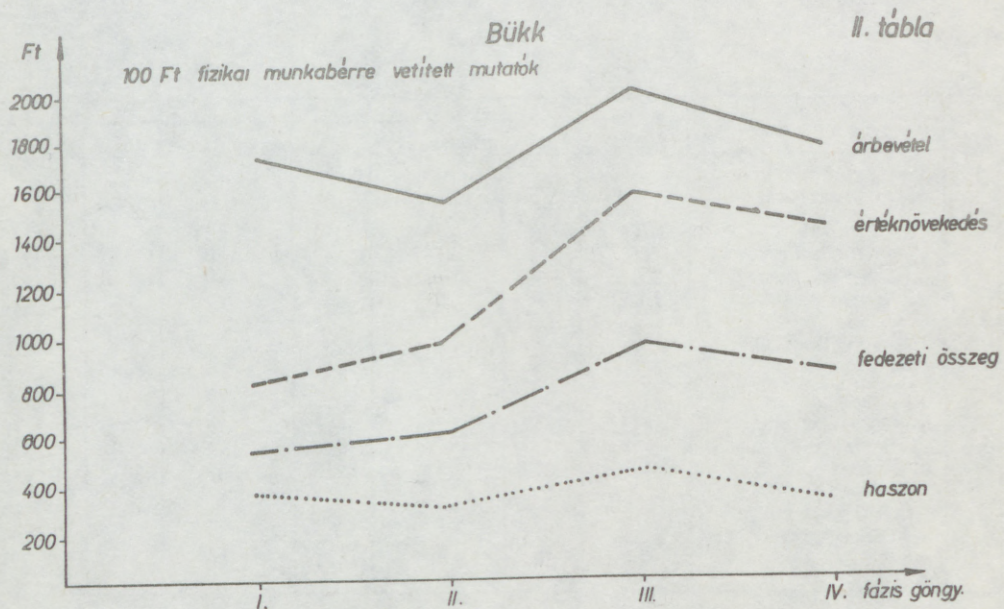
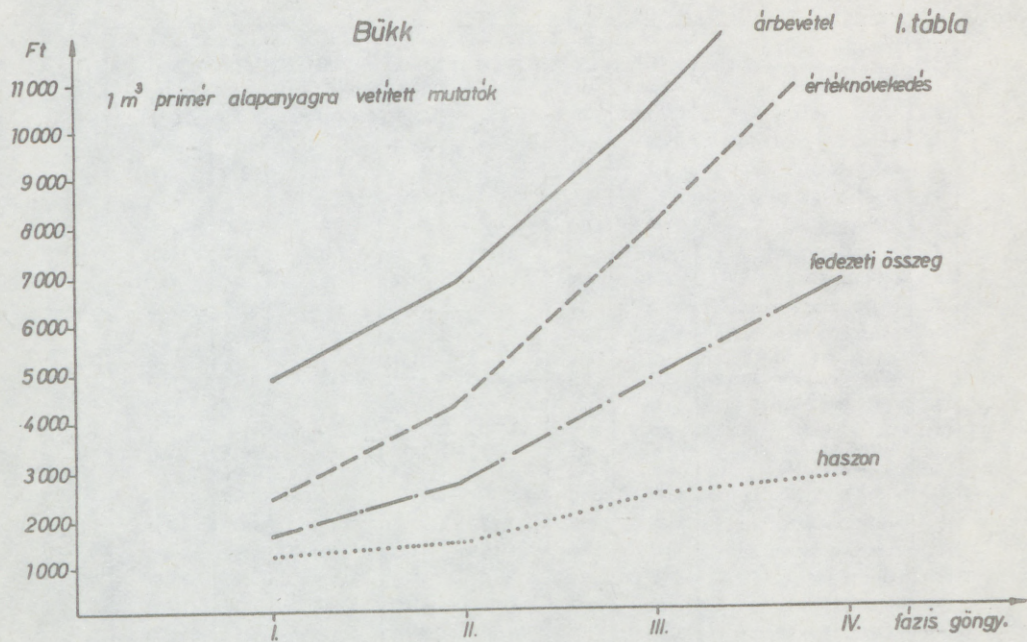
Sor- szám	Megnevezés	I.		II.		III.		IV.	
		fázis	fázis	pöngyölitve	fázis	pöngyölitve	fázis	pöngyölitve	
1.	A termék -neve	fűr.éru	légsz. bútorléc		szár.-gyalult bl.		bútorváz		
2.	-alapanyaga	fűr.rörk	fűrészáru		légszár. bútorléc		szár.-gyal. bl.		
3.	-alapanyag értéke R/m ³	2500	8100	-	23000	-	46500	-	
4.	-kihazetali norma	1.7	2.0	3.4	1.33	4.52	1.4	6.33	
5.	Termelési költségek								
6.	-alapanyag	4250	16200	-	30590	-	65100	-	
7.x	-fizikai munkabér	460	540	1460	260	2202	2000	5082	
8.x	-tb.járulékok	152	178	482	86	727	660	1677	
9.	- egyéb ktg. -hulladékok	200	590	-	2912	-	2360	-	
10.	Összes közvetlen költs.	5062	17508	-	33848	-	70120	-	
11.	Ágazati élt.(10x9.25%)	468	1619	-	3131	-	6486	-	
	-ebből ért.csokk.leírás	384	1009	1777	2113	4468	5319	11574	
12.	Szűkít.örkölts.(10+11)	5530	19127	-	36979	-	76606	-	
13.	Váll.élt.kts.(12x14.6%)	807	2793	-	5398	-	11184	-	
x	- ebből alk. m.bér	322	849	1493	1778	3764	3657	8927	
x	- társ.birt.jár.	106	280	-	587	-	1207	-	
14.	Teljes örköltg.(12+13)	6337	21920	-	42378	-	87790	-	
15.	Termék ára R/m ³	8100	23000	23000	46500	46500	90000	90000	
16.	Értéknövekedés (15-6)	3850	6800	14500	15910	35200	24900	74175	
17.	Fedezeti összeg (15-12)	2570	3873	9013	9521	21508	13394	43505	
18.x	Haszon (15-14)	1763	1080	4606	4122	10248	2210	16557	
19.	Hozzáadott érték	3187	3936	10310	8946	22658	15053	46774	

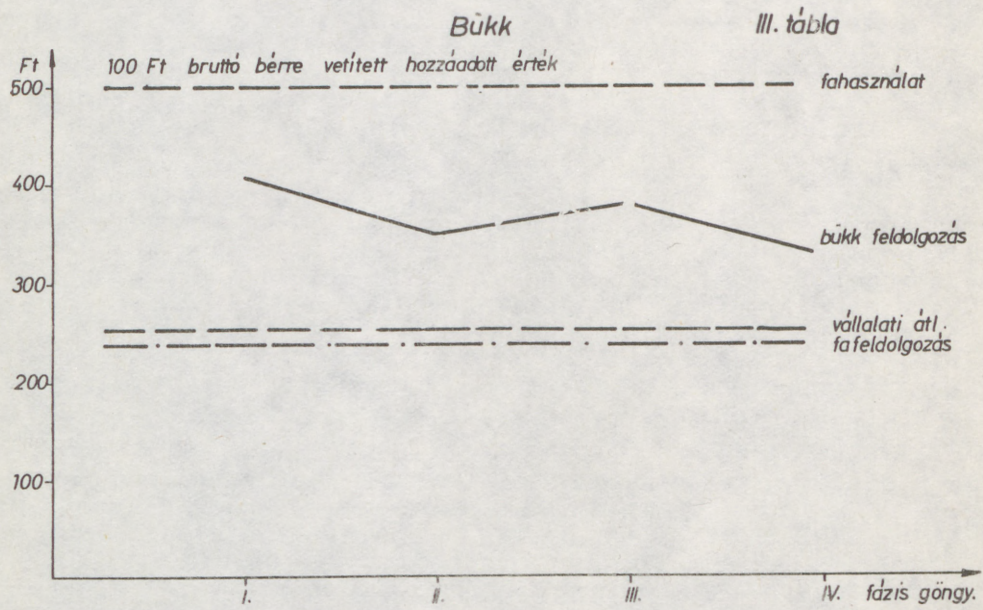
x Hozzáadott értékelem

B U k k

II. tábla

Sor- szám	Megnevezés	I.		II.		III.		IV.	
		fázis	fázis	pöngyölitve	fázis	pöngyölitve	fázis	pöngyölitve	
1.)	1 m ³ primér alap- anyagra vetített								
	a. árbevétel	4764	-	6265	-	10288	-	14218	
	b. értéknövekedés	2265	-	4265	-	7788	-	11718	
	c. fedezeti összeg	1512	-	2651	-	4758	-	6872	
	d. haszon	1037	-	1355	-	2267	-	2616	
2.)	100 Ft fizikai bérre vetített								
	a. árbevétel	1760	-	1575	-	2112	-	1771	
	b. értéknövekedés	837	1259	993	6119	1599	1245	1460	
	c. fedezeti összeg	559	717	617	3662	977	670	856	
	d. haszon	383	200	315	1585	465	111	326	
3.)	100 Ft összes bérre vetített hozzáadott érték	408	283	349	439	380	753	334	

A VESZTESÉGIDŐ FELTÁRÁS LEHETŐSÉGEI A MEZŐGAZDASÁGI TERMELŐ-FOLYAMATOKBAN

Orbán József

A veszteségidő feltárás is az erőforrások hatékonyabb hasznosítását szolgálja.

Tanszéken az 1985-1988-as években vizsgáltuk az élelmiszeripar, valamint a mezőgazdasági termékfeldolgozó ipar termelői folyamatának munkaszervezési kérdéseit. A vizsgálatok során célunk volt a termelés hatékonyságának figyelembevételével, a munka termelékenységét befolyásoló emberi tényezők elemzése úgy az alapanyag-előállító-, mint a feldolgozó vagy végtermék-előállító munkahelyeken.

A tej-, hús- és konzervipari valamint takarmánykeverő üzemek munkaszervezésének racionalizálására tett javaslataink összeállításánál, minden esetben figyelembevettük a már alkalmazott racioteknikákkal elért eredmények tapasztalatait. A munkafolyamatok elemzése, a probléma meghatározása, a helyzetfeltárás metodikai szabályainak betartásával, a teljesség elvének követésével történt. A feltárás során számtalan veszteséget sikerült meghatározni a termelőerőkben éppúgy, mint a tárgyi környezeti tényezőkben.

A munkafolyamatokban rejlő veszteségidők meghatározását a hagyományos és a korszerű racioteknikai feltáró módszerek /film és videotechnika, interjú és teszt módszerek stb./ együttes alkalmazásával végeztük. Az így nyert adatbázis értékelés során, a számítógépes programok igénybevételével, kimutattuk a tárgyi és környezeti tényezők okozta veszteségforrásokat. A munkafolyamatokat meghatározóan befolyásoló emberitevékenységgel előidézett veszteségforrások színhelyeire is rámutattunk.

A vállalati rendszerbe tartozó munkafolyamat racionalizálása esetén figyelembe kell venni a különböző szintek érdekét, érdekeltiségét. A munkahelyen jelentkező egyéni érdek szerepe és jelentősége vizsgálataink eredményeiben jól visszatükröződött. A vállalati és állami érdekek szerinti munkafolyamat szervezési feladatok már a munkahelyi vezető vagy vállalatvezető feladatai határozták meg. A kellő összhang megteremtésére törekvés során legtöbbször racionalizálni kellett a termelőelőállító rendszer működését.

A racionalizált folyamatban, vagy a megvalósításra váró javaslatban, az egyén vagy csoport vállalkozó szellemű munkavégzését feltételezve, szerepelt a saját munka ésszerű, pazarlást kiküszöbölő szervezése. Így például a felesleges anyagmozgatás, többszöri alapanyag vagy termék átrakás megszüntetése a húsipari, tejipari gyártósorokon alapvető érdekké vált. A

szárazkolbászt előállító soron az egységesített szállítókocsi beállítására tett javaslat, vagy a sajtgyártó vonalon a közvetlen raklapra rakás bevezetése - a sózás fázisát követően - az anyagmozgatást ésszerűsítette. A vizsgált üzemek mindegyikében jelentős költségtöbbletet eredményezett ezideig a szakszerűtlen, gondatlan csomagolóanyag, göngyöleg szállítás, tárolás és felhasználás. Javasoltuk az eszközökkel és anyagokkal takarékosabb bánás megjelenítését az egyéni díjazásban, bérezésben. Az intézkedés jelentős, legalább 10-15 %-os költségmegtakarítást eredményezhet. A többlet göngyöleg felhasználás, az egyén - a munkafolyamatban részt vállaló személy - tevékenységére vezethető vissza az esetek 60-65 %-ában. Az üvegtörésből eredő kár, a selejtes horganyzott doboz a konzervgyártásnál a bél és műbél felhasználás fajlagos mutatóinak romlása a húsipari termékek előállításánál a dolgozóktól függően alakult. A keveréktakarmány csomagolására használt polyetilén vagy juta zsákok selejteződések is hasonló okokat állapíthattunk meg. A munkafolyamatok szervezése, összehangolása kihat a technológiai fegyelem betartására, így a végtermék minőségére.

Vizsgálataink kiterjedtek a takarmánykeverő üzemek keverékalapanyag bemérő személyek tevékenységére, tehát a mérlegkezelők - pultusok - munkafolyamatok felmérésére is.

A bemérési-ürítési normaidő be nem tartása eltérést okoz a receptől és az egyben a takarmányszabványtól való eltérést jelenti. Ez a pontatlanság a gyártott termék forgalmazásának tilalmát és egyben jelentős kárt eredményezhet. A takarmánykeverő üzemek termékszerkezetét és a termék csomagolás, szállítás formáját a fogyasztók, a mezőgazdasági kis- és nagyüzemek határozzák meg. A nagy élőmunka ráfordítást igénylő zsákos kiszerezés munkafolyamatában 25-35 %-os veszteséget állapítottunk meg. A munkahely- gép-, segédanyag-, valamint szervezési hibáinak megszüntetésére, legalább 50 %-ban, helyi hatáskörben megoldható. Anyagi ráfordítás nélkül a veszteségek felszámolása 10-15 %-os teljesítménynövekedést eredményezhet.

A tejüzemi feldolgozó folyamat gép-, eszköz- és munkaerő helyzetének korlátozó tényezői mellett az üzem zsúfoltsága és az üzemszervezés szétszórtsága meghatározó. Ugyanez érvényes a hús- és konzervipar állóeszköz helyzetére is. Az alapanyag tároló, előkészítő, feldolgozó, kiszerező, csomagoló, utókezelő /füstölő, érlelő stb./ és raktár helyiségek horizontális és vertikális elhelyezkedése, rendezetlensége veszteségek eredője. Az épületek ezért nehezen foghatóak össze egységes szállítási rendszerbe. Az anyagmozgatásra használható magaspályák, felvonók és egyéb beépített szállítóberendezések alacsony kihasználtsági fokúak, vagy használaton kívüliek. Vizsgálataink során megállapítottuk, hogy a húsipari üzem anyagmozgatási rendszere csak az alapanyag - bontott sertés - mozgatást szolgálta. A hússzétválogató szakmunkás munkaidejének 15 %-át tette ki a nehéz fizikai munkát jelentő anyagmozgatás. A csontozók kiszolgálása fél-sertéssel csak részben gépesített anyagmozgatással történik, mivel a szűk csontozóterem egyoldali magaspálya beépítését tette lehetővé.

A tejüzem sajtgyártó vonalán, a kistételű gyártás miatt, a mért munkaidővesztés elérte a 20-25 %-ot. A technológiai előírások betartása, tehát műszakonkénti 2-3-szori átállás más termékre, megkövetelte a gyártósor minden berendezésének teljes takarítását és fertőtlenítését. A gyártóvonalon dolgozók munkahelyi átcsoportosítására nem volt minden esetben lehetőség, tehát a szükséges előkészületi és befejezési idő fele vagy harmada csak veszteségidő tartományba kerülhetett az értékelésnél. Az egyféle termék folyamatos gyártása esetén ez a veszteségidő minimálisra csökkenne. A kereskedelmi, fogyasztói igények állandó változása miatt azonban ezt csak részben lehet megoldani a termelés programozásával.

Az élelmiszergazdaság részesevé a hazai külkereskedelmi forgalomból a mindenkor exportpiaci versenyképesség függvénye. Az állandóan változó, egyre magasabb színvonalra törő követelményeknek, a beltartalmi értékeknek és csomagolástechnikának csak akkor felelhetnek meg termékeink, ha a mezőgazdasági termelőágazat minden szintjén, így az általunk vizsgált élelmiszeripari és mezőgazdasági termékfeldolgozó üzemek is racionálisabban gondolkodnak és cselekednek.

Összefoglalva a Munkaszervezési és Üzemvezetési Tanszéken folyó kutatások kiterjednek az élelmiszergazdaság termelő ágazatainak munkafolyamat-vizsgálatára. A mezőgazdasági munkafolyamatok fizikai munkakörének vizsgálata során a vezetés és szervezés hatékonyságát meghatározó munkaidő veszteségek hatásmechanizmusát vizsgáltuk. A veszteségidő-feltárás hagyományos módszerei mellett a korszerű racioteknikai eljárások közül a film- és videoteknikát - a szubjektivitásból eredő hibaszázalék csökkentése érdekében -, valamint a teszt- és interjú módszereket alkalmaztuk. Felméréseink adatbázisát a tanszéken kidolgozott számítógépes programokkal elemeztük. Kutatásaink igazolták azt a feltevésünket, hogy eredményesen alkalmazhatók az ipari szervező gyakorlatban már bevált eljárások a mezőgazdasági termelőfolyamatok veszteségokainak feltárásában is.

A vizsgált mezőgazdasági és élelmiszeripari üzemekben a munkafolyamatok összes veszteségidejének 75-80 %-a a műszaki és szervezési veszteségidőkből eredt ezek 50-55 %-ának oka a munkahelyi szervezetlenség volt. A munkafolyamatok racionalizálása csupán a munkaidő veszteségeket csökkentő módszerek alkalmazásával - a szellemi kapacitás jobb kihasználásával - tökeigényes beruházás nélkül 10-15 %-os teljesítménynövekedést eredményezhet.

AZ ALAPANYAGOK TERMELÉSI ÉS A FAIPARI KAPACITÁSOK AZ ERDŐ- ÉS FAFELDOLGOZÓ GAZDASÁGOKBAN

Lett Béla

Az erőforrások racionális hasznosulásánál fontos szerepet játszik a vertikálitás is.

Az új gazdasági mechanizmus bevezetése után az erdőgazdálkodásban és az elsődleges fafeldolgozásban is újszerű vállalati formát alakítottak ki, az erdő- és fafeldolgozó gazdaságokat /az EFAG-okat/. Az EFAG-ok alapvetően egy közigazgatási egység /megye/állami erdőgazdaságainak és elsődleges faipari /fűrészipari/ gyáregységeinek összevonásával, igazgatási központok irányításával alakultak meg és működnek lényegében ma is.

A fafeldolgozás aránya termelési értékhez azóta alig változott, a fafeldolgozás részaránya a fedezeti összegben azonban lényegesen csökkent, a kevező elszámolási metodika ellenére.

A fakitermelés és a fűrészipar szervezeti összevonása döntően módosította az alapanyagforgalmi viszonyokat, de a vállalati vertikális integráció a másodlagos fafeldolgozást alig érinti. A fűrészipari alapanyagtermelés és feldolgozás vállalati vertikálitását forgalmi szemléletű tényezők értékeivel jellemzem:

- a forgalom elemeinek - az értékesítésnek /E/, a vásárlásnak /V/ ill. a belső forgalomnak, a feldolgozásnak /F/ az arányát a termeléshez viszonyítom /E %, V %, F %/, majd meghatározom
- a forgalomnagyságot / η %/: az értékesítés és a vásárlás összegének arányát a termeléshez;
- a forgalomarányosságot a /I %/: az értékesítés és a vásárlás különbségének az arányát a forgalomnagysághoz;
- a vertikálitási mutatót /K/: a belső feldolgozás és a forgalomnagyság arányát.

A véletlenszerű elemek hatását két-két év átlagának figyelembevételével csökkentem.

A vállalatcsoport fűrészipari alapanyagtermelése és feldolgozása globálisan megegyezik, a volumen adatok változása is 5 %-on belüli az elmúlt tíz évben. l. táblázat. Az értékesítés és összességében a forgalomnagyság némileg növekedett, a fafeldolgozás, s így a vertikálitási mutató is valamelyest csökkent. A vállalatcsoportot továbbra is az egyensúly jellemzi, de a forgalomarányossági mutatók átlag értéke lényegesen csökkent, a gazdaságoknál is értékesíteni ill. a beszerzési többlet lemorzsolódott. Az EFAG-ok alapanyagtermelésükre alapozva, a rendelkezésre álló különböző fafajú-választékú /méretű-minő-

ségű/ alapanyagokat saját, /specializálatlan-koncentrálatlan/ üzemeikben törekednek feldolgozni. Az alapanyagtermelő értékesítési és a feldolgozó beszerzési önállósága, a gazdasági racionalitás szerinti döntése csak az EFAG-csoport egészének árucseréjével biztosítható. Csak úgy tud valaki vásárolni, ha másvalakik eladnak /vagy jelenleg kevésbé hangsúlyosan úgy tud valaki értékesíteni, ha másvalakik vásárolnak./ Egyes gazdaságok forgalmi kezdeményezése kudarcra van ítélve, a gazdaságok a további forgalmi kiegyensúlyozás felé haladnak /minél magasabb feldolgozással/.

A forgalomnagyság /alacsony, közepes, nagy/ ill. a forgalomarányosság /kiegyensúlyozott, értékesítő, vásárló/ tekintetében kialakított EFAG-típusok vertikálitási jellemzői alapvetően eltérnek, a felsotzások között viszont van hasonlóság. A termelés, feldolgozás kétharmada az alacsony forgalmú /kis vásárlási, értékesítési hányadú/, kiegyensúlyozott forgalmi arányosságú, magas vertikálitási mutatójú /a belső, piac háromszorosa a külsőnek/ EFAG-okban történik meg. Az alacsony forgalmú - kiegyensúlyozott gazdaságok beszerzését ill. eladását meghaladja a közpes forgalmú - értékesítők piacra vittele, valamint a nagyforgalmú, felvásárlók többlet alapanyag igénye, pedig ezek termelése összességében is csak eyharmadot tesz ki. A gazdaságokat a forgalomnagyság növekedése szerint sorba rendeztem /az egyes csoportokban a forgalomarányosság alapján különbségeket tettem/:

I/1. A közép-nyugat-dunántúli gazdaságok a termelés és a feldolgozás két ötödét adják, ide tartoznak a VEAB-régió erdőgazdaságai. Az értékesítés és a vásárlás /a forgalomarányosság/ szerint nagyok a különbségek.

I/2. Az északkelet-magyarországi vállalatok forgalomnagysága is átlag alatti, forgalmuk összetétele arányos. A két csoport lényeges hasonlóságát mutatták az előző csoportosítások is.

II. Az ország középső sávja, a /Duna-mente/ erdőgazdaságainál a magasabb értékesítés határozza meg a forgalomnagyságot és a forgalomarányosságot, de csekély volumenük miatt nem válnak piacmeghatározóvá. A VEAB-régióba tartozó Kisalföldi EFAG-nál a fafeldolgozási kapacitás rendkívül alacsony szintje, a vertikálitási mutató kis értéke alapján erdő- és fafeldolgozási összekapcsolódásról igazában nem is beszélhetünk.

III. A nagy forgalmú-vásárló gazdaságok a Tisza-menti hagyományos fűrészipart integrálták. Alacsony szintű fakitermelésük miatt nagyvásárlóknak számítanak, forgalmuk aránytalan. Különösen a Délalföldi EFAG fafeldolgozó kapacitása az alapanyagtermelési lehetőségektől minden vonatkozásban eltér. Ennek az elsődleges faiparnak a körzeti alapanyagfedezete megteretésére sem reális számtani, országos összegyűjtést igényel. Az EFAG-ok helyzetét az 1970. évi alapítás körülményei determinálják, a gazdaságok érdemben módosítani is alig tudták a kialakításkor a főhatóság által meghatározott viszonyokat.

A vertikális jellemzői választékonként lényegesen eltérők, a gazdaság-típus differenciákkal is összefüggően /az 1986. évi adatok alapján/ 2. táblázat.

A lemezipari rönkkel, a /termelés 4 %-a/, az EFAG-ok fafeldolgozásukban eddig nem foglalkoztak, szakvállalatok, /köztük a Délalföldi EFAG/ részére értékesítették ill. exportálták.

A fűrészipari rönk esetében az erdő- és fafeldolgozó gazdaságok a termeléssel azonos feldolgozó kapacitással rendelkeznek. A fafaj, méret és minőség csere /és az export/ az átlagosnál kisebb forgalom mellett, némi értékesítési többlettel, erős vertikális zajlik le. Fafajonként lényegesen az eltérések.

A feldolgozási fa a saját feldolgozásra kerülő, /alig piacképes/ faanyagot jelöli. Így a vállalatközi forgalom kicsi, a vertikális mutató magas, /öt feletti/. A gazdaságok - a forgalomhoz viszonyítottan - jelentős értékesítési többlettel rendelkeznek, termelésüknél kisebb mennyiség megmunkálására vállalkoznak, kényszerülnek. Az alföldi EFAG-ok feldolgozási fa, kivágás termelése, vásárlása így forgalomnagysága sokkal nagyobb. A jelentős vásárlási többlet is mutatja az ezekben betöltött fontos szerepét.

A forgalmi jellemzőket fafajonként vizsgálva is /a gazdaság-típus, a választékösszetétel súlyozásának hatására is/ nagy különbségek /néhány EFAG-nál még kiugró értékek/ tapasztalhatók.

A tölgy értékesítése meghaladja a vásárlást, ebben a lemezipari rönknek van nagy szerepe. A többi választéknál a kínálat már elmarad a kereslettől, az EFAG-ok igyekeznek a tölgy anyagot saját maguk feldolgozni, így kicsi a forgalom és nagy a vertikális mutató.

A bükk iránti kereslet az EFAG-csoportban gyenge, az átlagost megközelítő értékesítés a szakvállalatok /és az export/ felé irányul. A gazdaságok vásárlása elenyésző, a forgalom kiegyensúlyozatlan /I = 101/.

Az akác és az egyéb /lág, kemény/ lomb fafajok esetében is alacsony a forgalom, az erdő- és fafeldolgozó gazdaságok feldolgozása elmarad a termeléstől, forgalomarányossági mutatójuk szerint is értékesíthetőnek minősülnek, a vertikális átlag feletti. A megítélés egysége, eltérő típusú EFAG nem fordul elő.

A legkisebb a forgalom a cser fafajoknál /a feldolgozási fa választékokhoz viszonyítva is. /Nemcsak az EFAG-ok, de más vállalatok sem vásárolják, így a termelőn marad feldolgozásra, /vertikális hús feletti/.

A keménylombos fafajok külöbségeik ellenére is hasonló vertikális jellemzőitől lényegesen eltér a nyár fafaj. A vállalatcsoporti átlagadat kiegyenlítetttségében kis információ tartalmú. Több, markánsan elhatárolható csoport létezik /a forgalomarányosság, forgalomnagyság, a vertikális mutató alapján/. A nyár fafajnál a forgalom nagy, /az átlag kétszerese/, az értékesítés és az attól elmaradó vásárlás összege megegyezik a termeléssel, a feldolgozás kisebb annál. A vertikális mutató alacsony értéke szerint az EFAG-csoport belső forgalma /feldolgozása/ elmarad a külső forgalomtól /értékesítéstől és beszerzéstől/.

A forgalom hasonlóan magas a fenyő fafajnál is, de a vásárlás, az /importhoz való hozzájutás/ a meghatározó. Az EFAG-csoport másképpen annyit dolgoz fel, mint amit megtermel. Az alcsoportokat is az importból való részesedés különbözteti meg egymástól, a határvonal a Dunánál húzódik. A dunántúli gazdaságok adják a termelés háromnegyedét, rendkívül alacsony forgalmukban értékesítési többletük van, döntő jellemzőnek a kirívóan magas vertikális mutatót /hét feletti/ tartom. A vásárlók saját termelése elenyésző.

A kivágás választék fafajmegbontás nélkül szerepel a statisztikában, a domb- és hegyvidéki gazdaságok az értékesítésre kerülő feldolgozási fát, a gyengébb minőségű, kisebb méretű alapanyagot értik alatta, de az az összes termelésének mindössze egyhatoda. A kivágás választék néven nagy mennyiséget termelő gazdaságok esetében a forgalmi jellemzők értéke megegyezik a feldolgozási fáéval: kicsi, elég kiegyensúlyozott forgalom, magas vertikális mutató.

A vertikális összetett fogalom, ezért leírásához, bemutatásához több tényező együttes vizsgálatát tartom indokoltnak.

Az erdő- és fafeldolgozó gazdaságok, mint alapanyagtermelők bizonyos választási, /előválasztási/ lehetőséggel rendelkeznek a fafaj, választék feldolgozása ill. értékesítése között, így természetesen a legkedvezőbbek feldolgozása mellett döntenek.

A gazdaságok, a választékok, fa fajok vertikális jellemzőinek áttekintése után fontosnak tartom a forgalmi szemlélet, a piac megítélés változtatási szükségességének hangsúlyozását. A vállalati vertikális integráció a természetes irányítás eszköze, autorachiára ösztönöz. A fatermesztés- a fakitermelés- a fafeldolgozás kapcsolatában a gazdaságossági tényezőknek kell nagyobb szerepet kapni, a piac szervezze az integrációkat. Az összes alapanyag értékrendjének helyreállítása az alapanyag termelő ill. feldolgozó gazdasági egységek egységes piaci típusú kapcsolatának a megteremtését igényli.

Megnevezés		Termelés		Értékesítés		Várható árnyalás a termelésben	Feldolgozás	Fertőtlenítés	Fertőtlenítés	Fertőtlenítés	Fertőtlenítés	Fertőtlenítés
		T E m ³	V E m ³	E E m ³	F E m ³							
1975/76	Összesen (Ö ₁)	920,9	221,3	184,0	953,3	24,0	20,0	103,5	43,9	-9,1	2,36	
	átlag					39,5	22,8	116,6	51,1	80,5	4,31	
1982/83	Összesen (Ö ₂)	957,7	188,8	221,4	944,6	19,7	23,1	98,6	42,7	8,0	2,31	
	átlag					31,1	29,1	103,7	53,2	99,2	3,15	
1985/86	Összesen (Ö ₃)	965,2	223,9	239,2	934,5	23,2	24,8	96,8	48,0	3,3	2,02	
	átlag					32,4	30,6	101,1	57,6	90,0	2,99	
Forgalomnagyság szerint												
EPAG-csoport												
I. l.a. Zalai ¹												
	1.b. Balatonfelvidéki ²	117,5	0,7	24,8	95,8	0,6	21,1	81,5	14,5	141,4	5,62	
	Somogyi	85,6	7,2	9,4	79,9	8,4	11,0	93,3	19,3	13,5	4,83	
	1.c. Vértessé ³	157,0	13,3	13,3	158,9	8,5	8,5	101,2	17,0	-0,1	5,95	
	Összesen	38,6	6,5	1,2	41,7	16,8	3,1	108,0	17,2	-79,7	6,28	
	Összesen	398,7			376,3							
	2. Hétfői	72,4	9,6	13,0	74,4	13,4	18,2	104,2	26,4	18,2	3,95	
	Palaftissai	97,8	19,3	17,8	95,2	19,7	18,2	97,5	37,9	-4,0	2,57	
	Bereödi	105,9	29,1	14,6	108,3	27,5	13,8	102,3	40,1	-34,2	2,55	
	Összesen	275,1			278,1							
	Alacsony forgalmúak Összesen (AF)	673,8	92,4	94,1	654,4	13,7	14,0	97,1	27,7	1,1	3,51	
	II. l. Mesekei	74,5	12,1	26,6	62,2	16,2	35,5	83,0	49,8	38,8	1,67	
	Ipolyvidéki	21,7	4,0	8,8	16,6	18,4	40,6	76,5	56,8	39,1	1,35	
	Kiskunfélegyházi	39,0	6,2	17,9	26,8	15,9	45,9	68,7	57,9	51,8	1,19	
	Összesen	135,2			105,6							
	2. Kiszécsényi	66,1	3,3	55,0	12,3	5,0	83,2	18,6	64,5	121,2	0,29	
	Közepes forgalmúak Összesen (KF)	201,3	25,6	108,3	117,9	12,7	53,8	58,6	59,4	76,4	1,09	
	III. Nagykunfélegyházi	58,0	42,4	11,7	90,4	73,1	20,2	155,9	85,0	-62,2	1,83	
	Délalföldi	32,1	63,5	25,1	71,8	197,8	79,2	223,7	262,4	-45,6	0,85	
	Magyarországi Összesen (MF)	90,1	105,9	36,8	162,2	117,5	40,8	180,0	186,7	-41,1	0,96	
Forgalomarányosság szerint												
	Kiegészítő forgalmúak (K)	613,9	101,3	103,5	995,7	16,5	16,9	97,0	33,4	1,2	2,90	
	Mesekei, Somogyi, Balatonfelvidéki, Ipolyvidéki, Hétfői, Bereödi, Palaftissai											
	Értékesítők (E)	222,6	10,2	97,7	134,9	4,6	43,9	60,6	38,5	102,1	1,57	
	Zalai ¹ , Kiszécsényi ² , Kiskunfélegyházi											
	Vásárlók (V)	128,7	112,4	38,0	203,9	87,3	29,5	158,4	109,1	-53,0	1,45	
	Vértessé ³ , Nagykunfélegyházi, Délalföldi											

¹VÁB-regió értékesítési

1. sz. táblázat: A vertikálitási jellemzők alakulása és az EPAG-csoportok

Választék - Faj		Termelés				Értékelés				Feldolgozás				Vásárlás				Értékelés				Feldolgozás				
		T		V		H		F		V		E		S		P		S		I		S		K		
		m ³	m ³	m ³	m ³	m ³	m ³	m ³	m ³	m ³	m ³	m ³	m ³	m ³	m ³	m ³	m ³	m ³	m ³	m ³	m ³	m ³	m ³	m ³	m ³	
Ismertipari rönk																										
12 EFAG	(I ₁₂)	38 632	1 684	42 615	620	4	110	2	79	134	0,02															
Déalföld	(I ₁₂)	23	21 486	1 308	21 367	0	0	0	0	0	-121	1,28														
Összesen	(I ₁₂)	38 655	23 170	43 923	21 987	60	114	57	169	172	0,14															
Művészeti rönk																										
4 EFAG	(F ₄)	630	126	110 049	154 529	590	766	18	25	94	42	17	2,35													
Déalföld, Magyarország	(F ₄)	66	379	67 467	37 825	104	753	102	57	158	155	-29	1,02													
Összesen	(F ₄)	696	505	177 516	192 354	694	519	26	28	100	57	4	1,83													
Kivágás, feldolgozásra																										
9 EFAG	(K ₉)	152	172	8 089	19 445	135	906	5	13	89	17	43	5,16													
Felsőtiszta, Magyarország, Déalföld	(K ₉)	100	207	31 701	14 163	112	732	32	14	113	44	-40	2,56													
Összesen	(K ₉)	252	379	39 790	33 608	248	638	16	13	92	29	-6	1,70													
M i n d ö s s e s e n	(H)	987	539	240 476	269 985	956	144	24	27	98	52	6	1,9													
Tölgy																										
12 EFAG	(T ₁₂)	137	175	10 902	26 109	179	562	6	14	96	19	43	5,08													
Déalföld	(T ₁₂)	959	10 791	1 413	9 924	1125	147	1035	1043	-94	0,99															
Összesen	(T)	188	134	21 693	27 522	189	486	12	15	101	26	12	1,86													
Bük																										
12 EFAG	(B ₁₂)	148	362	4 125	38 055	122	279	3	26	89	23	101	3,44													
Déalföld	(B ₁₂)	-	7 564	2	9 802	0	0	0	0	0	0	(-194)	2,38													
Összesen	(B)	148	362	12 089	38 057	132	281	8	26	89	31	55	2,84													
Akác	(A)	143	550	11 253	30 754	126	834	8	21	88	28	49	3,2													
Cser																										
12 EFAG	(C ₁₂)	81	920	795	3 540	84	042	1	4	103	5	70	21,83													
Várta	(C ₁₂)	19	889	2 479	18	20	387	13	-	103	7	-169	13,97													
Összesen	(C)	101	809	3 274	3 558	104	429	1	3	103	7	4	15,23													
Cyertyán, egyéb lomb	(E)	56	789	4 424	15 142	47	882	8	27	84	32	60	2,7													
Nyár																										
Zala, Ipolyvidék, Borsod, Felsőtiszta, Kiskunsg	(N ₁)	83	948	8 884	16 271	66	181	11	19	79	29	30	2,69													
Hesze, Déalföld	(N ₁₀)	29	987	36 539	30 005	37	159	122	100	124	221	-10	0,56													
Somogy, Balatonfelvidék, Várta, Magyarország	(N ₁₁)	38	644	48 330	9 124	77	664	125	24	201	129	-79	1,56													
Kisalföld, Mátra	(N ₁₂)	64	197	3 381	60 304	6	577	5	94	10	72	123	0,14													
Összesen	(N)	216	276	27 134	115 704	187	521	45	43	87	98	0	0,89													
Fenyő																										
6 EFAG	(F ₆)	66	857	730	10 632	59	846	1	16	90	13	117	7,05													
Kiskunsg	(F ₆)	3	727	138	3 602	262		4	97	7	69	134	0,10													
Ipolyvidék, Mátra, Borsod, Felsőtiszta, Magyarország, Déalföld	(F ₆)	14	667	72 170	6 484	70	796	492	44	483	416	-108	1,26													
Összesen	(F)	85	251	73 038	20 718	130	904	86	24	154	101	-61	1,43													
Kivágás, fajaj nélkül																										
9 EFAG	(F ₉)	7	801	1 533	10 638	1 170		20	136	15	130	90	0,12													
Felsőtiszta	(F ₉)	1	689	11 712	1 396	11 420		693	83	676	627	-97	1,08													
Ipolyvidék, Kiskunsg, Déalföld	(F ₉)	37	378	4 326	6 396	34	309	12	17	92	28	20	3,23													
Összesen	(F)	46	868	17 571	18 430	46	907	38	39	100	77	2	1,30													

2. sz. táblázat: A választékok, fajajok vertikálitási jellemzői (1986)

MEZŐGAZDASÁGI KISTERMELŐK ÉS AZ INTEGRÁLÓK KAPCSOLATAI

Nagy József

A kisüzemek a nagyüzemekkel integrálódva hatékonyabban tudják az erőforrásokat hasznosítani.

A mezőgazdasági kistermelés a jelenleg kialakult formában csak a nagyüzemekkel együttesen tud eredményesen tevékenykedni. A termelés feltételeit csak az integrátorral közösen tudják megvalósítani. Nem kívánom a kisgazdasági termelés formáit áttekinteni kialakulásától a jelenlegi termelés szintjének eléréséig, de ha megnézzük a jelenlegi termelési szerkezetet, akkor megállapítható, hogy az integrátorral együttműködve tartható fenn a kisüzemi termelés jelenlegi színvonala. Az integrátori tevékenység és a kistermelés kapcsolata alapján három típust különböztetünk meg.

1. Az egész termelést az integrátor szervezi és biztosítja a termelés legtöbb feltételét.

2. A termelést a kistermelő szervezi, az integrátor a termelés néhány feltételét biztosítja és az értékesítést bonyolítja.

3. A kistermelő a termelést a saját felelősségére és kockázatára folytatja.

1. Az integrátor szervezésében folytatott termelés esetén az integrátor határozza meg a termelés legtöbb feltételét, a termék körét, technológiáját, az értékesítés módjait a termelő ez esetben mint bedolgozó tevékenykedik. Az előállított jövedelme után SZTK járadékot is fizet és így a jogszabály szerint nyugdíjjogosultságot szerezhet. A tevékenységet szerződés szabályozza. A termelés feltételei közül az integráló a következőket biztosítja.

Tőke biztosítás ez esetben kizárólag az integrátor feladata. Az állatot ingyen biztosítja, illetve előlegezi. Az istállót is rendelkezésre bocsátja, tehát a termelés az integrátor korábbi nagyüzemi termelésre készült épületében folyik. Ezen előlegzett szolgáltatások biztosítását kamat felszámításával végzi, amelynek összege 15 % is lehet. /Megjegyzem ez meghaladja az állattenyésztés szokásos jövedelmi rátáját. /Növényi termék előállításánál a vetőmag, a talajmunkák, a növényvédelem megelőlegezésével illetve kifizetésével

Takarmány. A takarmány biztosítása nem kizárólag az integrátor feladata, de biztosíthatja is, a vállalkozó beszerezheti nagyüzemi mezőgazdasági termelésre nem alkalmas területekről történő betakarítások és a környezetében lévő hulladékok felhasználásával.

Technika. A gazdaság korábban azonos célra használt épületeinek a vállalkozók részére történő bérbeadásával a technikát is átadja és a vállalkozó azt üzemelteti. Meglévő épületben történő technika bevezetésének lehetősége ha adott, az integrátor csak egyéni kérésre tud bekapcsolódni a technika építésébe. A technika üzemeltetését, karbantartását és javítását az integrátor a szakműhely és a szakemberek rendelkezésre bocsátásával valósíthatja meg szolgáltatásként, de vizsgálataim szerint a kistermelő jelnetős részben maga végzi vagy végezteti iparendéellyel nem rendelkező ismerőseivel.

Az állategészségügyi. Megfelelő szinten tartása az integrátor és a vállalkozó közös érdeke. Az integrátor biztosítja az állatorvos és a szükséges gyógykezelés igénybevételét szolgáltatásként. A betegség megelőzésnél rendkívül nagy szerepe van a vállalkozónak. Rendkívül fontos az egészséges életmód biztosítása.

Az értékesítés az integrátor szervezésében történik az értékesítés meghatározott feltételeit biztosítani kell. A termék értékesítése után kapja meg a vállalkozó a munkája ellenértékét és az integrátor is érvényesíti eddigi befektetéseinek kielégítését.

Munkaerő. A termeléshez szükséges munkaerőt kizárólag a vállalkozó biztosítja, ritkán alkalmaz idegen munkaerőt, mert ez meghaladná teherbíró képességét.

A szaktanácsadó szerepe rendkívül jelentős az integrátor érdekeit képviseli elsősorban, de a vállalkozó érdekeit is figyelemmel kell kísérenie azért, hogy eredményes tevékenységet végezzen. A vállalkozó esetleges visszaélési szándékait is meg tudja előzni, ha pontosan figyelemmel kíséri a vállalkozás sársát. A növényi termék előállításánál is azonosak a vállalkozás és az integrátorok kapcsolati érdekei, csupán a termelés sajátosságaiból eredően vannak különbségek. Alapelv az, hogy mindkét félnek meg kell találni számítását.

A termelés ezen formájának eredményes megvalóssulását az biztosítja, hogy az előzetes számítások alapján a várt jövedelem hogyan realizálódik. Az eltérések csalódást okozhatnak és a vállalkozó a termelést nem újítja meg, vagy az integrátor nem éri el a célját bár a birtokban lévő szerződések nem ezt bizonyítják. Monopol jellegű, egyoldalú a vállalkozó jövedelmét eléggé szűkre szabják és a legkisebb hiba esetén várokozás alatti jövedelem ralizálódik.

2. A termelést a kistermelő szervezi az integrátor a termelés néhány feltételét biztosítja és az értékesítést bonyolítja.

A kapcsolatrendszer lazább formája, mert az integrátor csak az értékesítés bonyolításába kapcsolódik be és így válik érdekeltté. A vállalkozó feladata a termelés feltételeinek előteremtése. Az integrátor esetenként szolgáltatásként vesz részt a termelés feltételeinek a biztosításában. A közös kapcsolat lehetőségeit figyelembe véve tapasztaljuk, hogy az integrátor

a tőke biztosításában ritkán vállal részt /Húsipar koca kihelyezése/ a vállalkozást saját maga biztosítja a termelő.

A munkaerőt legtöbbször szinte kizárólagosan saját maga, vagy a kistermelő családtagjai biztosítják, általában munka végzése mellett a szabad idejében.

A takarmány ellátást részükre szerződés alapján az integrátor magára vállalhatja, vagy közvetít, illetve a GMV által előállított takarmányt szállítja a kistermelőnek.

Az alkalmazott technika a kistermelő lehetőségeinek függvénye. Fenntartására a legkülönbözőbb szolgáltatásokat veszi igénybe.

Az állategészségügyi és növényvédelmi szolgáltatások a környezet lehetőségeiből fakadnak. Az értékesítés ez esetben az integrátor teljes közreműködésével történik. Az integrátor érdekeit így valósítja meg. A kistermelő kiszolgáltatottsága mérsékelt, mivel a termékeinek piaca biztosított és az árat előre meghatározták. Túltermeléskor elég gyakran fordul elő, hogy az integrátor nem tudja biztosítani a szerződésben meghatározott árat és lényegesen alacsonyabban veszi át a terméket. Az ellenkezője is előfordul, hiány esetén amikor a felvásárlók egymással licitálva verik fel a termék árát.

3. A kistermelő a termelést a saját felelősségére és kockázataira folytatja.

A kistermelés azon formája, amikor a termelő nem biztosítja előre terméke értékesítésének valamilyen szerződéses formáját nagy kockázatot vállal magára. Ilyen esetben a termelő igyekszik olyan termék előállítására vállalkozni, ami várhatóan keresett lesz és így megtalálja munkája eredményét. A kistermelő ez esetben, mivel bízik a konjunktúrában és ha ez nem következik be nagyot bukhat, mert túltermelés is kialakulhat /burgonya/ nincs termelési biztonság. Létesülhet a nagyüzemmel is kapcsolat elsősorban a kistermelő munkahelyével, de ez nem mindig tartalmazza a termelés közös érdekeit.

Látható, hogy a kapcsolat különböző mindhárom formában a kistermelő és a nagyüzem között. A mindkét fél által kívánatos kapcsolatrendszer alapja közös érdek, ha ezt megvalósítják akkor eredményes a termelés. Vizsgálatokat végeztünk kistermelők körében. A felmérésünk nem befejezett. Az eddig beérkezett kérdőívekből 150-et dolgoztunk fel. Ismertetem a témához kapcsolódó eddigi feldolgozás eredményét.

A kistermelők tevékenységi köre az elfőrdülő esetek %-ában az alábbi megoszlást mutatja. /Egy kistermelő több termék előállítását is végzi./

1. táblázat

A kistermelők tevékenységi köre a tevékenység %-ában

Tejtermelés	5,42	Növénytermesztés	10,85
Marhahízlalás	2,00	Kertészet	19,55
Sertésteny.	15,25	Fóliás term.	2,78
Sertéshízlalás	19,66	Szőlőtermelés	8,47
Juhászat	0,67	Gyümölcstermelés	5,42
Pecsenyecsibe előál.	5,76		
Tojástermelés	4,75		

A kistermelők részvétele a termelés különböző formáiban az alább megoszlást mutatja felmérésünk szerint.

2. táblázat

A kistermelők tevékenységei köre %-ban

Önellátó termelést folytat	10,00
Szezonális árutermelést	34,00
Árutermelést	38,67
Szezonális árutermelést és önellátó termelést	6,67
Árutermelést és önellátó termelést együttesen	4,67

A megkérdezettek 88 %-a mellékfoglalkozásként végzi a kistermelést, 10,67 % főfoglalkozásként és 1,33 % nem adott választ. A kistermelésben a család vesz részt, elsősorban a házaspár, esetenként a gyermekek is.

A férj és feleség együttesen a válaszadók 50,67 %-ában. A családtagok közreműködésével 48,67 %-ban végzik termelésüket. A megkérdezett kistermelésben résztvevő férfiak átlag életkora 44,3 év, a nőké pedig 39 év.

A szélső értékek a férfiak esetében 28-68 év, nők esetében 24-66 év.

A kisárutermelés integrálását felmérésünk szerint az alábbiak végzik:

3. táblázat

Kistermelés integrálását végzők %-os megoszlása

1. ÁFÉSZ	12,00
2. MGT SZ	55,33
3. Állami Gazdaság	6,67
4. Kistermelő szakszövetkezet	6,00
5. Húsipar	6,67
6. Konzervipar	0,67
7. Exoporttevékenységet folytató vállalat	1,33
8. Egyéb	4,00

Feltűnő, hogy a megkérdezettek közül több mint 55 % termelésének integrálását a termelőszövetkezet vállalta fel. A kistermelő szövetkezetek által integrált /6 %/ termelési értéke lényegesen magasabb a résztvevők számarányánál.

A kistermelés létrehozásához szükséges pénzforrás eredetét megkérdeztük a kistermelőktől. Válaszaikból kiderült: az induló tőkét az alábbi forrásból szerezték be.

4. táblázat

Induló tőke forrásai %	
1. Korábbi főállásból származó megtakarításból	46,00
2. Örökségből	6,00
3. Hitelből	26,00
4. Meglévő régi épületek felhasználásából	14,67
5. Egyéb	4,00
6. Nem válaszolt	3,33

A termelés további bővítéséhez is megkérdeztük a tőke biztosításának a forrásait az alábbi eredményt kaptuk.

5. táblázat

Bővítés tőke forrásai %	
1. A termelés fokozott bővítéséből	32,00
2. Főállásból származó megtakarításból	18,00
3. Meglévő régi épületek felhasználásából	5,33
4. Hitelből	18,00
5. Családi vállalkozásból	8,67
6. Egyéb	3,33
7. Nem válaszolt	14,67

A termelés beindításához a pénzforrásokat a kistermelők döntő többségében megtakarításból teremtették meg. Magas az induláshoz hitelt igénybevevők aránya. A termelés bővítéséhez elsősorban a korábbi termelés jövedelemét használják fel, a megtakarításokból és a hitelből bővítők aránya azonos /18-18 %/. A meglévő régi épületeket nagyobb arányban a termelés indításakor használják fel, bővítéskor ez az arány sokkal kisebb. A termelés fontos kiszolgáló eszköze a jármű. Kérésünkre a jármű ellátottságról az alábbiakat közlik a kistermelők:

Rendelkezésre álló járművek %

1. Kézi szállítójármű	29,33
2. Lófogat	2,67
3. Teherszállításra felhaszn.szgk.	12,00
4. Utánfutós személyfk.	27,33
5. Kisteherautó	4,00
6. Traktor	3,33
7. Egyéb	7,33
8. Nem válaszolt	14,00

Meglepő a lófogat alacsony, az utánfutós személygépkocsik magas aránya. A nem válaszoló 14 % feltehetően az integráló járművét veszi igénybe szolgáltatásként.

Következtetés: A felmérés igazolja, hogy az integrátor tevékenysége rendkívül fontos a mezőgazdasági kisáru termelésben. Az integráló a feltételek biztosításával elő tudja segíteni a termelés megvalósítását, de eredményességéhez az értékesítés biztonságának megteremtése a legfontosabb. A kistermelők 60 %-a úgy érzi, hogy az értékesítés biztonsága nem megfelelő. Gondot jelent a kistermelőnek az állati termék előállítására esetében a gyógyszer beszerzése. A takarmányellátás elsősorban a saját szervezésben tevékenykedő kistermelőknél okoz nagy gondot, mert abraktakarmányokat vásárolni kell és azok minőségével és árával sok a gond, mert a minőség közepesnél nem jobb, az ára pedig rendkívül magas. Az abrakigényes állatfajok tartása a sertés kivételével /melléktermék is etethető/ visszaszorulóban van. A növénytermesztéssel foglalkozó kistermelőknél a szükséges anyagok beszerzése megoldottabb, mert a kistermelők 43 %-a a kereskedelmi bolthálózatból megvásárolja.

A nagyüzemek és kisüzemek kapcsoltrendszer alapvetően az érdekezésszerűságon alapszik, de nem volna hátrányos a mezőgazdasági kistermelés fejlesztésére, ha sikerülne megoldani a kisáruteremlők érdekvédelmét.

Összefoglalva a mezőgazdasági kistermelés jelenleg kialakult formájában, csak a nagyüzemekkel együttesen tud eredményesen tevékenykedni. A nagyüzemi termelés kiegészítéseként eredményesen használja fel a kisteremlést tevékenysége érdekében. Ezáltal az erőforrások hatékonyabban hasznosulnak.

Az integrálást az alábbi csoportokba soroljuk:

1. Az egész termelést az integrátor szervezi és biztosítja a termelés legtöbb feltételét.
2. A termelést a kisteremlő szervezi az integrátor a termelés néhány feltételét biztosítja és az értékesítést bonyolítja.
3. A kisteremlő a termelést a saját felelősségére és kockázataira folytatja.

A három formában különbözőképpen kapcsolódik a kisárutermelés és a nagyüzem, ennek több fázisát vizsgáltuk és felméréseink igazolták, hogy a kapcsolatrendszer alapja a közös érdek és ha ezt megvalósítják akkor eredményes a teremtés.

A KOORDINÁLT ERDŐ- ÉS VADGAZDÁLKODÁS FELADATAI

Márkus László

A földterület többcélú hasznosításának része a koordinált erdő- és vadgazdálkodás is.

A különböző fórumokon állandó vitatéma a vad és a környezet kapcsolatának megtárgyalása, a lehetőségek, teendők meghatározása.

A továbbiakban azonban leszűkítettem az erdei vad, tehát a gímszarvas, a dám, az őz, a muflon, a vaddisznó és az erdőgazdálkodás, azaz fatermelés fontosabb összefüggéseit igyekszem röviden megtárgyalni. Az előbb felsorolt erdei vadfélelégek a létfenntartásukat szolgáló táplálkozással, legeléssel és egyéb sajátos életfunkciójukkal pl. a fiatal fák kérgének hántásával, az elvetett makk kitúrásával, elfogyasztásával az erdő és esetenként az erdőhöz csatlakozó mezőgazdasági ingatlanokon folyó gazdálkodás ökonómiai eredményét kedvezőtlenül befolyásolják. A vad jelenlétének következtében a termelési érték kisebb lesz az erdőgazdaságban, ezen kívül jelentős többlet, költségek is keletkezhetnek. Ugyanekkor azonban azt is mérlegelni kell, hogy a vad a termelési célokat szolgáló növényeken kívül az egyébként alig hasznosuló erdei növényeket félcserjéket, lágyszárúakat értékes állati produktummá alakítja át és ezzel jelentős hasznot hoz.

A vadgazdálkodással kapcsolatosan az ellentétes érdekek feloldása és a közöttük lévő legkisebb konfliktust adó módszerek kimunkálása sürgető feladat.

A vadállomány az erdő- és a mezőgazdasági területek többcélú hasznosításának része, a vad az életközösséghez tartozik, a vadállomány fenntartása és szabályozása a vadászati jog gyakorlásának a feltétele. /Tóth S. 1986/.

A korszerű gazdálkodással ezen belül a vadállomány szabályozásával a vad és a környezete, élettere egyensúlyát kell kialakítani. Meg kell határozni a differenciált vadsűrűséget, azaz, hogy milyen legyen a vadállomány fajta és nem korszerinti összetétele. Ugyanekkor meg kell állapítani a vizsgált terület vadeltartó képességét, amelyet a rendelkezésre álló természetes vadtakarmány és az esetleges mesterséges takarmányozás mennyisége határoz meg. A természetes vadtakarmányt elsősorban az erdőkben található fatermést szolgáló csemeték, fácskák valamint a cserjék, félcserjék hajtásai, rügyei, levelei és a lágyszárú növények 2 m-nél nem magasabb részei biztosítják. Esetenként besegíthet a fahasználatok során ledöntött fákról leleghető hajtások, rügyek, kéreg és különböző fák termése, főleg a makktermés és az erdei gyümölcsök. A táplálék foltokban található meg az erdőben. Végeredményben tehát a természetes vadtakarmány meghatározásakor a területi

fedettséget és a növényállomány magasságát kell figyelembe venni fafajonkénti részletezésben. Így például lehetséges, hogy a vizsgált erdőrészletben 30 %-os fedettségben kb. 0,5 m magasságú szeder található, amelynek levele és hajtása a vadnak az őszi téli időben is jó minőségű élelmet biztosít. Az erdő természetes vadeltartóképesége, amit a rendelkezésre álló növényi táplálék határoz meg az éven belül is változik. A vegetációs periódusban a legnagyobb, mert ekkor áll rendelkezésre a legkülönbözőbb és a legnagyobb mennyiségű táplálék. A leggyengébb a téli időszakban ezen belül is a havas napokban, amikor csak a cserjeszintben lévő természetesi célt szolgáló fákcskák, a cserjék és félcserjék hajtásai, rügyei állnak rendelkezésre.

Az előzőekben tulajdonképpen egy mérleg felállítását körvonalaztuk, amely a vadállomány létszám, azaz a vadsűrűség megállapítása céljából szükséges.

A mérleg egyik oldalát az ott található vad számára szükséges táplálék mennyiség adja. A különböző fajtájú, nemű, korú vad napi táplálék szükséglete kellően felderített. Tudjuk például, hogy egy kifejlett szarvasnak a napi szükséglete 12-15 kg természetes takarmány. A tervezéskor 120-150 téli nappal lehet számolni. Ez azt jelenti, hogy kb. 2000 kg természetes vadtakarmány szükséges egy szarvas átteleltetéséhez. Természetesen a fiatal borjúknak kevesebb a szükséglete, így szintén vadféleségeként is változik a szükséglet. A természetes szükségletet a kritikus téli időszakra kell meghatározni. Ha területen megtalálható vadállományt és annak szerkezetét, összetételét ismerjük, úgy a szükségletet meghatározhatjuk. Ha a természetes szükséglet nem áll rendelkezésre, úgy azt mesterségesen vadföldek létesítésével, etetéssel kell pótolni.

A mérleg másik oldala a rendelkezésre álló természetes takarmány mennyisége. Az előzőekben már volt arról szó, hogy a rendelkezésre álló természetes takarmány mennyisége, a fedettségtől, a növények magasságától és az összetételtől függ. Meghatározása próbaterületekről kapott adatok alapján történik.

Kutató munka keretében 5-20 m²-es területről a vad által hasznosítható hajtást, rügyet, a rágást szimulálva leollózzák, majd lemérik és az így kapott értéket terület egységre számítják át. A különböző kísérletek eredményeit gyakorlatias táblázatba lehet összesíteni, amelyből például kiolvasható, hogy a 15 éves tölgyes erdőben 31-70 %-os cserjeborítás esetén átlagosan 140 kg/ha természetes vadtakarmány remélhető. A ténylegesen elfogyasztott takarmány azonban kevesebb, mert a teljes lerágás ritka, ezért a táblázatbeli értéket redukálni kell. A redukációs tényező 0,7-nél nagyobb nem lehet, ami annyit jelent, hogy a rendelkezésre álló természetes takarmány kb. 70 %-át fogyasztja el a vad.

A vadeltartóképeségnek megállapításakor azt is tekintetbe kell venni, hogy a faállomány különböző korában, fejlődési szakaszában a vadeltartóképeség más és más. Általában a következő 5 fejlődési szakaszt szokás megkülönböztetni: csemetés, sűrűség, rudas, szálas, lábas, szakasz. A csemetéskor-

ban az alacsony faállomány téves állásban van, majd a növekedés következtében egyre több lesz az a táplálék, amelyet a vad könnyen elér. Ekkor a legnagyobb a természetes vadeltartóképesség. Igaz ugyan, hogy a növényállomány legnagyobb része fa-termesztési célokat szolgáló fácskákból áll, amelyek lerágásával a vad érzékeny károkat okozhat. A sűrűségi szakaszban a fák magassága a 2 m felett van már, a fűk sűrű záródása miatt igen megcsappan a vad által hasznosítható növényi részek mennyisége. A vékonyrudas állományok vadeltartóképessége a legkisebb. A rudas kor végén újra megjelenhet a cserje szint, így növekszik a vadeltartóképesség. A szálas lábas korban jelentős a cserjeszint és aljnövényzet, a vadeltartóképesség növekszik, a kezdeti vadeltartóképességet azonban nem éri el. Végeredményben tehát a vadeltartóképesség változását az állomány korának függvényében egy asszimmetrikus V alakú görbe felel meg.

A vadeltartóképesség nagyságát a rendelkezésre álló természetes vadtakarmány mennyiségégtől függően öt osztályba soroltuk, megkülönböztetve kiváló, jó közepes, gyenge és igen gyenge vadeltartóképességet.

A vadeltartóképességi osztályba sorolást erdőrészletenként végezzük. Egy nagyobb erdőtest vadeltartóképességét az erdőrészegek területével súlyozott halmozott átlagos osztály érték adja meg. Az átlagos vadeltartóképességet - az erdészeti üzemtervekből - számítógép segítségével is ki lehet munkálni.

Egy nagyobb egységben a vadkár nagysága az állományok korosztálymegoszlási arányától függ. Ha sok a csemetés és a fiatal korú erdő, úgy a vadkár nagyobb, mintha csupa kicsi vadeltartóképességű részekből áll a vizsgált területi egység. Kutatásunk eredménye alapján kidolgoztuk az ún. veszélyeztetettségi indexet, amely arról ad tájékoztatást, hogy a faállományok korosztály viszonyai alapján milyen mértékű kárral lehet számolni. Minél kisebb az index, annál kisebb a kár megjelenésének valószínűsége. Ha az index értéke 4-5 között van, úgy erős, ha 2-4 közepes és 2 alatt gyenge a veszélyeztetettség.

Röviden szólni kell még a vadgazdálkodás modellezéséről. A szaporodási közösséget alkotó populáció modellezésekor a létszámot, annak változását, az ivararányt, a kor alakulását szükséges vizsgálni. Az összefüggéseket jól szemléltetik az ún. kor piramisok, amelyek olyan modellnek tekinthetők, amelyek az életkor függvényében mutatják a létszám alakulását, a szaporodást, a természetes és mesterséges, azaz a vadászatból következő létszám csökkentést és az ivararányt. A modellezett korpiramis és a valóságos állapotot feltűntető korpiramis összehasonlítása igen szemléletesen mutatja, hogy hol és milyen intézkedés szükséges a korszerű gazdálkodás érdekében.

Létszám tekintetében a vadállományt növelő, szintentartó és csökkenő modellek dolgozhatók ki. A létszám alakulását az ivarérett nőgyedek, illetve ezek utódainak száma, valamint a fertilitás és a mortalitás határozza meg. Szarvas esetében

1:1,5 ivararány mellett a legnagyobb a szaporulat és a vadászati lehetőség és az ezzel összefüggő hústermelés. Termelési cél lehet az átlagos vagy kimagasló minőségű trófea elérése is, az előbbi 1:1, az utóbbi 1.5:1 ivararányval közelíthető meg.

Az optimális állományösszetételt az 1,2:1 ivararányú modellben vélik megtalálni. A termelési cél kitűzésekor a modell felállításakor számolni kell a populáció genetikai törvényeivel és az élőhely minőségével, azaz a vadeltartóképeséssel. Mind ebből következik, hogy csak helyi viszonyokra épülő modellek adnak reális eredményt.

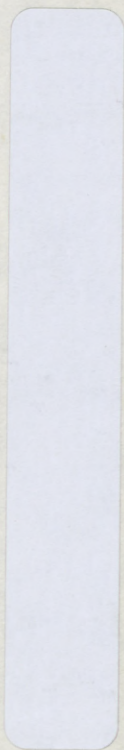
A koordinált erdő- és vadgazdálkodás feladata nem merül ki a vadállomány tervezésében az élőhely minőségének és a rendelkezésre álló takarmány mennyiségének megállapításában, ezen kívül feladata a mindenkori vadkárok milyenségének, nagyságának, pénzbeni értékének megállapítása, a vadkárelhárítás, csökkentés módszereinek kidolgozása, értékelése.

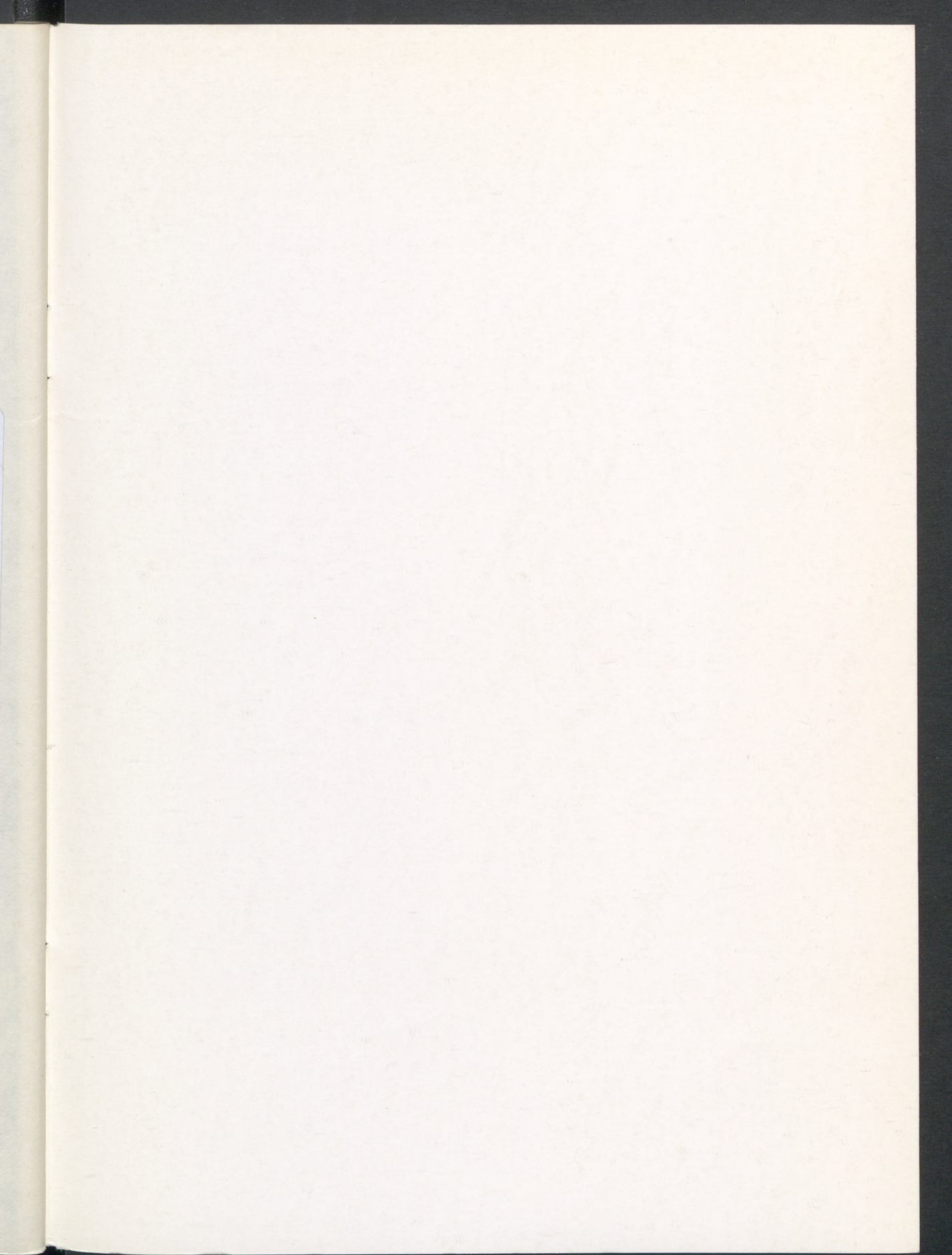
Az erdei vadkárok a következők szerint csoportosíthatók:

- a. a termés, főleg makk felszedésből eredő kár,
- b. a természetes újulatokban, mesterséges erdősítésben, a kultúrák totális elpusztításából eredő mennyiségi kár,
- c. a rügyek, hajtások lerágásából adódó minőségi kár,
- d, az egyes fák kéregsérüléseiből következő mennyiségi és minőségi kár, amelynek pénzbeni összege rendszerint csak a fahasznalatokkal kapcsolatosan realizálódik.

Korszerű, koordinált erdő- és vadgazdálkodás csak akkor lehetséges, ha mindkét fél már a tervezéskor, majd az üzemeléskor állandóan nem csak saját, hanem a másik fél adottságait, kívánalmait figyelembe veszi. Már az erdő tervezésekor gondolni kell a vadgazdálkodásra. A fafajmegválasztást, az erdősítési eljárásokat, a talaj- és állomány ápolás módjait, a fahasznalatokat, úgy kell megválasztani, hogy azok összhangban legyenek a vadgazdálkodással. Exoták telepítése, a túlzott mértékű ápolások eleve vadkárt okoznak. Ha a helyes erdőgazdálkodás ellenére mégis jelentkezik a vadkár, úgy hathatós védekezést kell kezdeni, amely az erdősítések előzetes bekerítésével járó területvédelemmel, vagy a fák egyedi megvédésével történhet. A védelem a fatermesztés költségeit természetesen megnöveli. A másik félnek, a vadgazdálkodónak pedig az a feladata, kötelessége, hogy olyan összetételű és nagyságú vadállományt tartson fenn, amely nem éri el az erdő természetes vadeltartóképeségét. A túl nagy vadállomány, ami ma nem ritka jelenség, az erdőgazdaság halálát jelenti. A koordinált erdő- és vadgazdálkodáshoz hasznos eligazítást adhat a szoros együttműködésben készített erdő- és vadgazdálkodási ütemterv és annak végrehajtását állandóan figyelő és szükség esetén intézkedő gazdálkodás.

35426+